

Evaluatie

Welkom in mijn buurt

Hogeschool Inholland 2023

Jacomijne Prins & Noah Reiss

m.m.v.: Sharifah Redan

Femke Kaulingfreks

Inhoud

1. Synopsis	3
2. Achtergrond.....	4
3. Evaluatie Module 1.....	5
3.1. Inleiding.....	5
3.2. Methode.....	6
3.3. Resultaten.....	6
3.4. Conclusie	12
4. Evaluatie Module 2.....	14
4.1. Inleiding	14
4.2. Methode.....	15
4.3. Resultaten.....	15
4.4. Conclusie	26
5. Evaluatie Module 3 & 4	29
5.1. Inleiding	29
5.2. Methode.....	30
5.3. Resultaten.....	30
5.4. Conclusie	44
6. Overkoepelende Conclusie.....	46
7. Bibliografie.....	48

1. Synopsis

Welkom in mijn buurt is een gezamenlijk project van Bekijk 't (aanbieder van cultuureducatie in het vmbo-onderwijs), vmbo-school ABC Noorderlicht in Amsterdam en Productiehuis Noord (voortkomend uit Verdedig Noord, een bewonersinitiatief gericht op duurzame en inclusieve stadsvernieuwing in Amsterdam Noord).¹ Het gezamenlijke doel voor dit project is het ontwikkelen en uitvoeren van een vakoverstijgend project (CKV en Maatschappijleer) waarin creativiteit en burgerschap elkaar versterken². Leerlingen spreken hun verbeeldingskracht aan om de regie over hun veranderende leefomgeving terug te pakken en te ontdekken waar hun rechten liggen met betrekking tot het thema gentrificatie. In vier modules (verspreid over één leerjaar), werkten leerlingen aan 1) (nadere) kennismaking met en reflectie op hun buurt; 2) bewustwording van gedeelde problemen in hun buurt; 3) het agenderen van hun rechten met betrekking tot hun buurt. De vierde module bestond uit een stage bij een lokale onderneming. Aan het project neemt één klas van een lokale middelbare school deel. Het totaal aantal deelnemers aan het project is vijftien.

---

¹ Hogeschool Inholland is betrokken geweest bij de aanvraag van de projectsubsidie, maar niet bij de ontwikkeling van de inhoud van Welkom in mijn buurt.

² Uit het projectplan 'Welkom in mijn buurt'.

2. Achtergrond

Fonds ZOZ zet met de projecten die zij ondersteunt in op het vergoten van sociale cohesie (verbinding tussen groepen) en weerbaarheid. Weerbaarheid is een veelzijdig concept. In het onderzoek in opdracht van Fonds ZOZ verwijzen we met de term 'weerbaarheid' doorgaans naar het vermogen van jonge mensen om, om te gaan met de gevolgen van uitsluiting (zie ook Meijer et al, 2018). Onderzoek in opdracht van Fonds ZOZ heeft aangetoond dat projecten die jonge mensen een positieve spiegel bieden hieraan kunnen bijdragen: herkenning draagt bij aan een positief zelfbeeld en het gevoel er(gens) bij te horen (zie o.a. Prins et al., 2018; 2019; 2021).

Weerbaarheid heeft daarbij een aantal dimensies die in het onderzoek in opdracht van Fonds ZOZ tot nu toe onderbelicht zijn gebleven. Het gaat naast 'een positieve identiteit' dan bijvoorbeeld over 'zelfvertrouwen' en 'zelfregie' (Meijer et al. 2018). Dit zijn individuele eigenschappen (*assets*) die jongeren weerbaarder kunnen maken. Met de term 'zelfregie' verwijzen Meijer et al. (in navolging van Van Regenmortel, 2009 en Ferugus & Zimmerman, 2005) naar "het gevoel dat men invloed en controle heeft over het eigen leven" (2018, p.18). Als onderdeel daarvan wordt benoemd: "een kritisch bewustzijn van maatschappelijke mogelijkheden, normen en middelen en vaardigheden om deze te benutten" (ibidem).

Deze beschrijving van de term zelfregie resoneert met het doel van Welkom in mijn buurt (WIMB) om jongeren de vaardigheden aan te leren om regie (terug) te pakken over hun eigen leefomgeving. Daarbij ligt de nadruk op het proces van weerbaar(der) *worden*. In de aanvraag van WIMB wordt de term 'empowerment' genoemd. Deze term is verbonden met "het streven naar emancipatie van sociaal achtergestelde individuen en groepen. Het geeft uitdrukking aan de kracht van mensen zelf om daadwerkelijk invloed uit te kunnen oefenen op (beperkende) levensomstandigheden" (Boumans 2016, p. 8). De relatie tussen de termen weerbaarheid en empowerment is als volgt: "weerbaarheid kan door een proces van empowerment worden vergroot" (Meijer et al., p.19).

In het onderzoek naar WIMB ligt de nadruk op de verschillende niveaus van empowerment, namelijk persoonlijke, sociale en maatschappelijke empowerment (zie van Regenmortel 2009) ten aanzien van de stadvernieuwing (gentrificatie) van Amsterdam Noord. Dat wil zeggen dat wordt gekeken hoe leerlingen van het ABC Noorderlicht zich bewust worden van/grip krijgen op veranderingen in hun buurt (*persoonlijke empowerment*); of en hoe leerlingen hun persoonlijke ervaringen relateren aan hun buurt en plekken en/of personen die voor hen belangrijk zijn (*sociale empowerment*) en tot slot, welke vaardigheden leerlingen opdoen om voor hun belangen op te komen en concrete problemen in hun omgeving aan te pakken (*maatschappelijke empowerment*). De focus ligt daarbij in het bijzonder op de inzet van creatieve methoden om empowerment tot stand te brengen.

3. Evaluatie Module 1

Door Jacomijne Prins, m.m.v. Sharifah Redan en Femke Kaulingfreks

3.1. Inleiding

In de periode oktober – december 2022 is de eerste module van het project Welkom in mijn buurt uitgevoerd. Deze module heeft als onderwerp ‘De buurt en ik’. In de evaluatie van Module 1 staat de volgende vraag centraal:

Welke inzichten hebben leerlingen verkregen in de huidige veranderingen in hun buurt en de invloed van processen van gentrificatie op hun thuisgevoel in hun buurt, de beeldvorming van hun buurt en hun toekomstperspectief in relatie tot hun buurt?

Deze eerste vraag is gericht op het in kaart brengen van de empowerment van leerlingen op persoonlijk niveau. De module bestond uit meerdere lessen waarin leerlingen 1) uitleg kregen over de kernconcepten van Welkom in mijn buurt (i.h.b. ‘gentrificatie’ en ‘beeldvorming’); 2) een video opnamen op een plek die voor hen belangrijk was en 3) werkten aan een ‘sociale weefselkaart’: een kaart van Noord waarop leerlingen iconen plaatsten van plekken die voor hen belangrijk waren.

De eerste vraag uit de evaluatie omvat verschillende vragen die niet allemaal in samenhang konden worden onderzocht. De onderwerpen ‘gentrificatie’ en ‘beeldvorming’ werden in de lessen apart besproken. Het onderwerp ‘beeldvorming’ was onderdeel van een van de lessen die we observeerden, maar de interactie met de klas die naar aanleiding van dit onderwerp ontstond, gaf geen nadere inzichten over de houding van leerlingen ten aanzien van de beeldvorming van Noord.

Het voornaamste instrument voor het in kaart brengen van thuisgevoelens van leerlingen in Noord, was de sociale weefselkaart. Naast het nadenken over plekken waar je je thuis/ prettig voelt, was het opstellen van deze kaart bedoeld om leerlingen houvast te geven voor het beschrijven van een ruimte die hen als bewoners van Noord toebehoort. De sociale weefselkaart gaf ook aanleiding voor het bespreken van het toekomstperspectief van leerlingen in relatie tot hun buurt.

Op basis van deze invulling van het project zijn de volgende deelvragen voor de evaluatie geformuleerd:

- a) Wat hebben leerlingen geleerd over ‘gentrificatie’?

- b) Welke veranderingen ervaren leerlingen in Noord?
- c) Hoe praten leerlingen over thuisgevoelens in Noord en wat was hierbij de rol van de sociale weefselkaart?
- d) Hoe zien de leerlingen de toekomst van Noord?

3.2. Methode

Ten behoeve van de evaluatie van Module 1 is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksstrategie. De belangrijkste methoden die hierbij gehanteerd zijn, zijn observaties en groepsinterviews. Ten behoeve van het onderzoek zijn er drie lessen geobserveerd door twee onderzoekers en zijn vier interviews afgenomen over de sociale weefselkaart met kleine groepjes (max. drie leerlingen). Tot slot zijn de dagboeken van de docenten en de input van de leerlingen t.b.v. de sociale weefselkaart geanalyseerd.

Het onderzoek vond plaats onder een groep van twaalf leerlingen van het ABC Noorderlicht en hun docenten van Verdedig Noord (in totaal zes).³ De groep leerlingen bestaat uit negen meiden en drie jongens. Van de twaalf leerlingen wonen er tenminste drie vijf jaar of korter in Noord. Een van hen woont pas sinds één jaar in Noord. Voor de namen van leerlingen worden nummers gebruikt. Onderzoekers bewaren een sleutelbestand van welke naam bij welke leerling hoort in een beveiligde omgeving. Namen van docenten maken geen deel uit van de rapportage. Zij worden benoemd als 'docent'.

De analyse vond plaats op basis van een proces van open codering waarbij de deelvragen leidend waren in het opstellen van codes.

3.3. Resultaten

Een belangrijke veronderstelling in het onderzoek naar de werking van een creatieve interventie, is dat de deelnemers aan de interventie (in dit geval leerlingen) hierin geïnteresseerd zijn, en er met aandacht aan deelnemen. De observaties laten zien dat het merendeel van de leerlingen met interesse en aandacht deelneemt aan het programma van WIMB. Leerlingen reageren vaak enthousiast op het aanbod en de observaties laten zien dat de meeste leerlingen ook betrokken zijn bij de stof die hen wordt aangeboden: ze stellen er vragen over, gaan er serieus mee aan de slag.

Een klein groepje leerlingen verstoort vaak de harmonie in de les. Dit leidt tot irritatie en frustratie onder de docenten, maar het onderzoek laat zien dat de leerlingen waar het over

---

³ De samenstelling van de klas wijzigde gedurende het jaar. In totaal maakten we kennis met zestien leerlingen. Deze leerlingen hebben we genummerd. Hierdoor kan het dat leerlingen in de verslaglegging leerlingen een nummer hebben gekregen dat hoger ligt dan twaalf.

gaat wel actief zijn in het leveren van feedback en dat de lessen bijdragen aan inzicht in hun ervaringen met thuisgevoelens en het formuleren van zorgen en wensen ten aanzien van hun wijk. In de opeenvolgende delen van de evaluatie wordt uitgebreider ingegaan op de houding van de leerlingen ten aanzien van het project en de begeleidende docenten en de gevolgen daarvan voor de impact van het project.

3.3.1. Gentrificatie

Ten aanzien van het onderwerp ‘gentrificatie’ wordt tijdens de les een definitie geprojecteerd op een slide. De tekst is:

Het verwaarlozen en armer maken van Amsterdam Noord. Grondprijzen laag, daardoor worden grond en huizen opgekocht door investeerders en de gemeente. Er is geen ruimte meer voor oorspronkelijke bewoners. Als je ziet dat je pleintje of speeltuin niet wordt opgeknapt, jij kan daar zelf als bewoner iets aan kan doen. Daar is dit project voor om te laten zien dat jullie zelf daar iets aan kunnen doen, en dat jullie als jongeren zelf al heel veel macht hebben.’⁴

(29 november 2022)

Met voorbeelden maakt de docent het onderwerp ‘gentrificatie’ concreet: “wie van jullie heeft veel nieuwe huizen in de buurt?”; “Wie van jullie ziet veel nieuwe mensen komen?”. Verschillende leerlingen steken hun vingers op in antwoord op deze vragen. Na de les krijgen leerlingen de opdracht om foto’s te maken van dingen in hun omgeving die zijn veranderd. Er worden daarop foto’s opgestuurd van een nieuwe speeltuin, een nieuw plein, nieuwe huizen en een reclame voor bakfietsen. Daarnaast laten leerlingen gedurende het onderzoek soms merken dat het onderwerp gentrificatie is doorgedrongen tot hun belevingswereld. Bijvoorbeeld als leerlingen tijdens interviews zeggen dat dingen ‘vroeger beter’ waren:

Leerling 11: Er zijn meer huizen bijgekomen, waar eerst de [voetbal]doeltjes stonden. Daar gingen best vaak heen, dus ik vind het best wel jammer dat die weg zijn.” (interview 12 december 2022)

---

⁴ Deze definitie van gentrificatie is in overeenstemming met de uitgangspunten van Verdedig Noord dat er in Noord, onder toezienend oog van de gemeente Amsterdam, ‘verwaarlozing, verdringing en verdichting’ van Amsterdam Noord plaatsvindt ([Red Amsterdam Noord – Verdedig Noord](#)). In de hierop volgende analyse gaan we in op de vraag of deze framing van gentrificatie door leerlingen (h)erkend wordt en of/hoe zij gentrificatie in hun buurt ervaren.

Leerling 7: Nee, vroeger was het gezelliger iedereen kende elkaar, alle kinderen zaten op dezelfde school we gingen altijd naar buiten, maar nu heb je dat bijna nooit meer.

Interviewer: Hoe komt dat dan?

Leerling 7: Weet ik niet.

(12 december 2022)

In deze fragmenten geven leerlingen te kennen dat ze dingen in hun omgeving zien veranderen, maar ook dat ze (nog) niet in staat zijn om deze veranderingen te verbinden aan het grotere maatschappelijke thema gentrificatie.

3.3.2. Veranderingen in Noord

Veel leerlingen hebben de ervaring dat hun omgeving verandert. Twee leerlingen zijn zelf onderdeel van deze verandering. Ze zijn zelf recent naar Noord verhuisd en/of wonen in een nieuwbouwwijk. Leerlingen zijn het niet altijd met elkaar eens of deze verandering in hun omgeving positief of negatief uitpakt. Soms spreken ze elkaar of zichzelf tegen. Sommige leerlingen geven aan dat ze het fijn vinden dat oude gebouwen plaatsmaken voor nieuwe. Een van de leerlingen woont sinds twee jaar in een nieuwbouwwijk en vindt het daar prettig:

Leerling 16: Ja, er was veel nieuw, dus dat was fijn. In Osdorp waren er veel oude gebouwen.

(12 december 2022)

Het Mosplein is in 2016 gerenoveerd. Voor een aantal leerlingen is het vernieuwde Mosplein daarmee al een plek waar ze positieve herinneringen aan hebben.

Een leerling spreekt de wens uit dat een naastgelegen wijk wordt ‘aangepakt’ omdat hij last heeft van de negatieve beeldvorming van de naastgelegen wijk (“zodat ik me niet meer hoeft te schamen als mensen denken dat ik van daar ben”), maar is er tegelijkertijd huiverig voor dat Noord teveel op ‘de stad’ gaat lijken. Een andere leerling reageert dat het goed is dat de prijzen van de huizen omhoog gaan. Een andere leerling is het hiermee oneens. Dezelfde leerling die het goed vindt dat de prijzen van de huizen omhoog gaan, maakt zich zorgen over het verdwijnen van natuur aan de randen van Noord:

Interviewer: Zijn jullie ook bang dat er dingen verdwijnen?

Leerling 3: Als ze gaan bouwen gaat er veel groen weg.

Leerling 4: Anders lijkt Noord dadelijk op een stad, dat willen wij niet, maar dat gebeurt. Ik wil bijna protesteren dat er minder wordt gebouwd. Bijna he. Ze vervangen oude huizen voor nieuwe huizen, dat vind ik niet zo erg.

Interviewer: Wat zou het nadeel zijn van Noord als stad?

Leerling 4: Dan wordt Noord vies, meer overlast, meer politie.

Leerling 3: Minder natuur.

Leerling 4: Minder schone lucht die we kunnen inademen.

(12 december 2022)

Leerlingen zijn dus ambigu over de betekenis van vernieuwing in hun omgeving. Ze willen vernieuwing, maar niet teveel. Een vraag voor het vervolg van het onderzoek is hoe leerlingen in de loop van het project betekenis geven aan de veranderingen in hun omgeving.

3.3.3. Thuisgevoelens

Ten behoeve van de sociale weefselkaart bedenken leerlingen plekken in Noord waar ze zich thuis voelen. Leerlingen gaven in de interviews aan welke plekken ze hadden ingebracht. Ze vonden dit geen lastige opdracht. Ondanks dat leerlingen onderling soms kritisch waren over hun eigen wijk, of over de wijk van andere leerlingen (“er wonen daar veel racisten”; “Ik heb niet echt vrienden in mijn buurt”) noemden veel leerlingen de wijk waar ze zijn opgegroeid, of een specifieke plek in die wijk. Dit waren vaak plekken waar ze met vriend(inn)en vaak heengaan, zoals het Mosplein of het Buikslotermeerplein:

Leerling 7: Ik heb de basisschool gekozen, omdat ik daar heel veel herinneringen heb. Leuke en niet leuke herinneringen.

Leerling 6: Ik had ook mijn basisschool gedaan, ik heb daar leuke kinderen leren kennen. Waren wel gewoon leuke herinneringen.

Leerling 2: Ik heb hierzo [doelt op de wijk van de school] gekozen, omdat ik hier ben opgegroeid. Gewoon het pleintje van de school hierachter. In de zomer kwamen daar gewoon heel veel jongeren buiten.

(Interview 12 december 2022)

Net als de leerlingen in dit voorbeeld relateerden de meeste jongeren hun thuisgevoelens aan een plek waar ze zich veilig voelen, waar ze goede herinneringen aan hebben en/of waar zij en/of mensen die zij kennen vaak komen. Voor een leerling is zijn voetbalclub een plek waar hij zich thuis voelt. Deze leerling woont nog niet heel lang in Noord en noemt verder station Noord als een belangrijke plek in Noord, met als argument dat je vanaf hier andere plekken binnen en buiten de stad goed kunt bereiken.

3.3.4. Betrokkenheid bij de buurt

Het idee achter de sociale weefselkaart is dat leerlingen zich bewuster worden van de plekken waar ze zich thuis voelen; dat ze over deze plekken eigenaarschap voelen. Of dit ook zo was, was onderdeel van de interviews die we met de leerlingen voerden. We vroegen leerlingen o.a. of ze iets (nieuws) leerden van het werken aan deze kaart. Eén leerling gaf aan hierdoor te leren over het bestaan van nieuwe plekken in Noord, en heeft deze met een medeleerling bezocht. Voor de andere leerlingen waren alle genoemde plekken bekend. Twee leerlingen benoemden expliciet dat ze iets leerden van het werken aan de kaart:

Leerling 11: Ik heb dat wel, je gaat nadenken over waar je bent geweest en waar je je het fijnst voelt. Ik had daar nog nooit over nagedacht dat er plekken zijn waar ik me niet fijn voel. Als je daar toch aan denkt...

Leerling 6: Ja vooral met de video [een video die hoorde bij de instructie bij het maken van de sociale weefselkaart]. Je ziet dat Noord niet alleen een plek is, maar ook dat ze er trots op zijn en dat ze heel veel herinneringen daarop waren.

[...]

Leerling 6: Daarvoor dacht ik niet echt na. Is gewoon ik woon in Noord, ik ken de plek Noord. Toen ik naar die video's keek dacht ik: ja maar het is niet alleen een plek, maar voor sommige mensen veel meer.

(12 december 2022)

Het (proces van) werken aan de sociale weefselkaart bracht bij deze twee leerlingen een proces van reflectie op gang over de plekken waar zij zich fijn voelen, welke dat zijn, hoe deze eruit zien en/of welke gevoelens het behoren tot een plek met zich mee kunnen brengen.

Hoewel andere leerlingen niet expliciet waren over wat ze leerden van het maken van de kaart, merkten we dat het nadenken over plekken waar je je thuis voelt ook aanleiding gaf voor gesprekken over de veranderingen in je wijk, zoals het verdwijnen van voetbaldoeltjes, een gevoel van saamhorigheid, of de snoepwinkel. In de context van deze gesprekken benoemden leerlingen ook vaak waar het nog aan ontbrak in de buurt, zoals een plek om te chillen, een goede ov-verbinding (of een aanbod van elektrische steps), en toegang tot voetbalclubs. Tot slot noemden leerlingen de plekken waarvan ze hoopten dat deze behouden zouden blijven zoals het groene gebied tussen Noord en Landsmeer en het Buikslotermeerplein. Deze gesprekken laten zien dat er onder leerlingen bewustwording was of ontstond over hun betrokkenheid bij ontwikkelingen in hun omgeving.

3.3.5. De toekomst van Noord

Zoals beschreven in de paragraaf over 'veranderingen in Noord' waren de leerlingen het niet altijd met elkaar (of met zichzelf) eens of de veranderingen die ze observeerden nou goed of niet goed waren voor Noord. In het verlengde van deze bevinding waren leerlingen het ook niet altijd met elkaar (of zichzelf) eens of er in de toekomst nu meer nieuwbouw moest komen, of dat dingen bij het oude moesten blijven. Twee leerlingen hoopten dat er meer nieuwe gebouwen zouden komen in Noord. Andere leerlingen hoopten dat er vooral dingen behouden zouden blijven, zoals het Mosplein en Buikslotermeerplein, en weer anderen gaven aan dat ze hoopten dat er bepaalde voorzieningen zouden komen die nu ontbreken. In de vorige paragraaf werd opgemerkt dat dit soort uitspraken kunnen wijzen op de betrokkenheid van leerlingen bij hun omgeving.

Ook over de vraag of leerlingen invloed kunnen uitoefenen op de toekomst van hun buurt zijn de meningen verdeeld. Twee leerlingen denken dat ze kunnen protesteren tegen veranderingen in de wijk, maar tegelijkertijd denkt een van hen ook dat protesteren niets zal veranderen. De leerling die haar hangplek (voetbaldoeltjes) plaats zag maken voor huizen, gaf aan dat het project voor haar aanleiding gaf om na te denken over de mogelijkheid dat er dingen in je omgeving (zomaar) kunnen verdwijnen:

Leerling 11: Ik zat zo na te denken, maar dingen kunnen altijd weg gaan, ik heb wel dat je daar dan meer over gaat nadenken enzo.

Hoewel deze leerlingen aangeeft hier over na te denken, valt ook op dat ze later zegt niet bij machte te zijn om hier iets aan te veranderen, want “de mensen luisteren niet echt naar kinderen”. Ook de leerling die de saamhorigheid in haar buurt zag verdwijnen wordt later niet expliciet over een oplossing voor dit probleem.

3.4. Conclusie

In het eerste deel van de evaluatie van het project WIMB hebben we antwoord gezocht op de volgende vraag:

Welke inzichten hebben leerlingen verkregen in de huidige veranderingen in hun buurt en de invloed van processen van gentrificatie op hun thuisgevoel in hun buurt, de beeldvorming van hun buurt en hun toekomstperspectief in relatie tot hun buurt?

Leerlingen in de groep voelen zich thuis in Noord, het meest in hun eigen wijk. Ze ervaren ook veranderingen in hun buurt. De evaluatie laat zien dat leerlingen deze veranderingen niet altijd kunnen relateren aan gentrificatie, en ook dat ze niet altijd zeker weten welke betekenis ze aan deze veranderingen moeten geven: sommige leerlingen praten over de fijne plekken die verdwenen zijn, en over de voorzieningen die ze missen in Noord; anderen praten over de positieve betekenis van de nieuwe plekken die zijn ontstaan.

Het werken aan de sociale weefselkaart leidt er toe dat leerlingen reflecteren op de plekken waar ze zich thuis voelen. Het zijn over het algemeen plekken die ze goed kennen; waar ze zich veilig voelen; waar ze goede herinneringen aan hebben en/of waar ze vaak komen met vrienden. Het praten over de sociale weefselkaart brengt de betrokkenheid van leerlingen bij deze plekken aan het licht. Ze praten over welke plekken voor hen belangrijk zijn (waarvan ze hopen dat ze blijven); welke plekken/voorzieningen ze missen en ze noemen plekken waarvan ze hopen dat ze in de toekomst ontstaan. Voor twee leerlingen bracht het maken van de sociale weefselkaart een proces van reflectie op gang dat verder ging dan het benoemen van een plek waar je je prettig voelt, namelijk wat een plek voor jou en anderen kan betekenen en dat het jammer kan zijn als zo'n plek verloren gaat.

Net als over de betekenis van gentrificatie voor eigen leven, zijn leerlingen het niet eens over de toekomst van Noord. Enerzijds wordt gewezen op de positieve veranderingen die plaatsvinden als gevolg van vernieuwing, anderzijds maken leerlingen zich zorgen over het verdwijnen van plekken waar ze zich thuis voelen. In deze fase van het project zien leerlingen nog weinig tot geen mogelijkheden voor inspraak over de toekomst van Noord. De

evaluatie van de volgende modules gaat nader in op de vraag of leerlingen deze mogelijkheden in de loop van het project gaan zien en zo ja, of zij deze aanpakken.

4. Evaluatie Module 2

Door Noah Reiss en Jacomijne Prins, m.m.v. Sharifah Redan

4.1. Inleiding

In de periode januari – maart 2023 is de tweede module van het project *Welkom in mijn buurt* uitgevoerd. Deze module heeft als onderwerp ‘Samen staan we sterk’. Deze module heeft betrekking op de empowerment van leerlingen op sociaal niveau. In deze module staat de bewustwording van (collectieve) problemen in Noord en het samen werken aan creatieve oplossingen voor deze problemen centraal. In deze module wordt door leerlingen gewerkt aan een podcast over een door henzelf gekozen probleem in Noord.

Hieronder doen we verslag van het onderzoek naar deze module. Tijdens het uitwerken van de data voor deze module constateerden we dat in module 2, net als in module 1, veel aandacht uitging naar het in het gareel houden van leerlingen die aan WIMB deelnamen. Omdat het bewaren van orde en rust in de klas geen doel is van het project hebben we hiervan eerder geen verslag gedaan. In dit verslag doen we dit expliciet wel, omdat het bieden van weerstand tegen docenten en/of werkvormen aanvullend inzicht gaf in de werkzaamheid van WIMB in een context waarin leerlingen op een eigen manier omgaan met het onderwijs dat hen wordt aangeboden (Hamstra & Van den Ende 2006).

De evaluatie van module 2 van WIMB geeft antwoord op de volgende onderzoeksvraag:

Draagt deelname aan WIMB bij aan bewustwording van persoonlijke en gedeelde problemen in Noord onder leerlingen van het ABC Noorderlicht, en wat leren zij over/van informele creatieve vormen van activisme voor het oplossen van problemen in Noord?

Deze vraag is gericht op het in kaart brengen van de empowerment van leerlingen op collectief niveau. Voor de beantwoording van de hoofdvraag zijn de volgende deelvragen gehanteerd:

- e) Welke problemen ervaren leerlingen in Noord?
- f) Geven leerlingen blijk van het collectieve karakter van deze problemen?
- g) Wat hebben leerlingen geleerd over het onderwerp ‘activisme’?
- h) Hoe ervaren leerlingen het werken aan een podcast?
- i) Ervaren leerlingen dat zij door deelname aan de podcast een verschil kunnen maken/hun stem kunnen laten horen?

4.2. Methode

Ten behoeve van de evaluatie van Module 2 is, in lijn met de evaluatie van Module 1, gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksstrategie. De belangrijkste methoden die hierbij gehanteerd zijn, zijn observaties en groepsinterviews. Het onderzoek vond plaats onder een groep van twaalf leerlingen van het ABC Noorderlicht. De module bestond uit vijf lessen en een luistersessie waarmee de module werd afgesloten:

- Les 1 (31 Januari): een terugblik op module 1.
- Les 2 (7 Februari): Introductie van het begrip ‘activisme’ en de podcast als werkvorm.
- Les 3 (14 Februari): Workshops voor de verschillende rollen van de podcast; host, regisseur en geluidstechnicus.
- Les 4 (20 Februari): Opname dag van de podcasts.
- Les 5 (22 Maart): Luistersessie van de podcasts.

Alle vijf de lessen (inclusief de luistersessie) zijn geobserveerd door twee onderzoekers. Na afloop van de opname van de podcast zijn korte groepsinterviews uitgevoerd met groepjes van 3 à 4 leerlingen, waarbij de onderwerpen van de podcasts en de inzichten van leerlingen over de podcast als actievorm werden besproken.

Bij het analyseren van de data zijn codes toegekend aan observaties en/of interviewsegmenten waarin sprake was van ‘persoonlijke en gedeelde problemen in Noord’; ‘ervaringen van persoonlijke en collectieve empowerment’; ‘inzichten over activisme’; en ‘ervaringen met de podcast’. Daarnaast zijn aan de hand van een proces van open codering aanvullende inductieve codes opgesteld. In de rapportage wordt gebruikgemaakt van observaties ter ondersteuning van de bevindingen. Voor de namen van leerlingen worden nummers gebruikt. Onderzoekers bewaren een sleutelbestand van welke naam bij welke leerling hoort in een beveiligde omgeving. Namen van docenten maken geen deel uit van de rapportage. Zij worden benoemd als ‘docent’.

4.3. Resultaten

4.3.1. Terugblik op module 1

Tijdens de eerste les wordt teruggekeken op module 1. Tijdens deze eerste les toont de docent het resultaat van de sociale kaart die de leerlingen in de eerste module hebben gemaakt. Het tonen van deze kaart levert bij de klas, na initieel enthousiasme over de kaart aan het einde van module 1, een onverwachte reactie op:

---

*“Waar komt deze kaart?” vraagt Leerling 2 verontwaardigd. [Docent] zegt dat het op de website staat. ‘Leerling 2’ zegt geïrriteerd: “Staat het op het internet?!”. Ze is het er duidelijk niet mee eens en zoekt nu net als meerdere klasgenoten verhit de website op. Leerling 5 zit met haar mond wijd open (huh) naar de website en de beschikbare filmpjes te kijken. “We gaan het er straks over hebben” zegt [docent].
“Nee ik wil nu” roept leerling 2.”*

(1 februari 2023)

In dit fragment laat een leerling zien dat ze niet neutraal staat tegenover wat er gebeurt in dit project. Ze is sceptisch is over de manier waarop de sociale kaart, waar eerder met plezier aan is gewerkt, wordt gepresenteerd: deze staat op internet en er staan filmpjes bij die de leerlingen hebben gemaakt. Op deze filmpjes zijn de leerlingen herkenbaar in beeld en hun namen staan er ook bij, terwijl daar (nog) geen toestemming voor is gegeven.⁵ De leerling roept de docent in dit fragment ter verantwoording en neemt andere leerlingen mee in haar verontwaardiging. Hoewel de docent besluit om het bezwaar van de leerling te parkeren tot het einde van de les, blijft het onderwerp doorwerken gedurende de les.

In de les staat de bespreking van de voorgestelde werkvorm gepland. De voorgestelde werkvorm is de videopodcast of ‘vodcast’. Waar bij de podcast alleen sprake is van geluid, is het de bedoeling dat leerlingen bij een vodcast ook in beeld komen. Als dit tijdens de les duidelijk wordt, komen de leerlingen weer in opstand, waarna de ‘podcast’ als alternatieve werkvorm wordt geïntroduceerd:

[Er wordt geprotesteerd tegen het voorgestelde format van een ‘vodcast’, een podcast met beeld]. [Docent] pakt dit gelijk op en vraagt wie er een vodcast wil maken; antwoord: “niemand”. Leerling 2 zegt “zonder beeld”. [Gastdocent] vraagt om handjes voor podcast in plaats van ‘vodcast’ en iedereen stemt ermee in.

(1 februari 2023)

Dit voorbeeld laat, net als het vorige, zien dat de inhoud van het project en de aangeboden werkvormen de leerlingen niet onberoerd laten. Ze hebben er een mening over en laten die ook horen. De docenten van Bekijk 't reageren hier positief op in de zin dat ze ruimte laten voor de leerlingen om de invulling van het project, waar dit tot bezwaren leidt, zelf in te vullen. Over de sociale kaart wordt tot slot van de les afgesproken dat de filmpjes en

---

⁵ De docent heeft hiervoor zgn. ‘quit claim’ formulieren uitgedeeld, maar leerlingen hebben deze op dat moment nog niet ingeleverd.

achternamen van leerlingen worden verwijderd. Het is een compromis waar de leerlingen zich in kunnen vinden.

4.3.2. Voorbereiding op module 2

Ter voorbereiding op module 2 hebben de leerlingen onderwerpen voor de podcasts bedacht. Deze onderwerpen werden door leerlingen genoemd in navolging van de introductie van het thema 'gentrificatie'. De leerlingen hebben onderwerpen gerelateerd aan gentrificatie bedacht of ter sprake gebracht gedurende de eerste module, waarna Bekijk 't een selectie van deze onderwerpen heeft gemaakt. De eerste les van module 2 stond deels in het teken van herhaling: welke onderwerpen waren ook alweer bedacht en wat is ook alweer gentrificatie? Een paar leerlingen geven er blijk van het begrip 'gentrificatie' tamelijk goed te beheersen:

Ze [docent] vraagt wie nog weet wat gentrificatie is: leerling 10 zegt "iets met de verandering in de buurt ofzo?" Leerling 5, van wie ik in de lessen niet het idee had dat ze bijzonder goed oplette (ze heeft op dit moment bijvoorbeeld één airpod in) geeft een strak antwoord: 'Nieuwe gebouwen maken, oude mensen weg laten gaan en rijke mensen laten komen.' (1 februari 2023)

Deze observatie laat niet alleen zien dat deze leerling weet wat gentrificatie (ongeveer) is, maar ook dat kennis van dit begrip niet altijd samenhangt met een actieve houding tijdens de les. Na de herintroductie van het begrip 'gentrificatie' kunnen de leerlingen kiezen voor een onderwerp voor de podcast. De leerlingen kiezen niet individueel: ze worden door de docent ingedeeld in groepjes van drie of vier leerlingen die gezamenlijk een onderwerp kiezen. Niet alle groepjes zijn compleet, omdat er die dag wat afwezig zijn. Dat wil zeggen dat niet alle leerlingen zeggenschap hebben over het thema van hun podcast.

De onderwerpen waar leerlingen uit kunnen kiezen zijn:

- Meer groen en schonere lucht
- Dingen die verdwijnen in Noord
- Te lange wachtlijsten bij voetbalclubs in Noord
- Een positieve basisschoolherinnering in Noord
- Je buurt veiliger maken
- Straks lijkt Noord te veel op de stad
- Er wordt niet geluisterd naar kinderen in Noord

- Er moeten maaltijden uitgedeeld worden aan daklozen
- Er moet een buurtfeest komen op Mosplein
- Meer jongerenfeesten in de Vogelbuurt

Er zijn in totaal drie groepjes gemaakt. Ze kiezen elk een eigen onderwerp. De leerlingen mogen aangeven wat ze gekozen hebben en waarom. Het is direct rustiger in de klas. De onderwerpen die gekozen worden zijn: 'te lange wachtlijsten bij voetbalclubs in Noord', 'er wordt niet geluisterd naar kinderen in Noord' en 'er moeten maaltijden uitgedeeld worden aan daklozen'. Het onderwerp 'je buurt veiliger maken' is door Bekijk 't uitgekozen, maar naar aanleiding van protest van de leerlingen wordt dit onderwerp vervangen voor 'er wordt niet geluisterd naar kinderen in Noord':

Aanvankelijk had de docent de stelling 'de buurt moet veiliger gemaakt worden' als een van de drie stellingen gekozen, waarop een aantal leerlingen protesteerden. Leerling 5, links voorin roept dat deze een alternatieve optie aan de onderwerpen wil toevoegen: 'er wordt niet genoeg naar kinderen geluisterd.'

(1 Februari, 2023)

In lijn met de betrokkenheid bij de discussie over privacy en over de podcast/vodcast laten leerlingen hun betrokkenheid zien bij dit project door het gesprek met de docent van Bekijk 't aan te gaan over invulling van het project. Dit resulteert erin dat het project op verschillende punten wordt aangepast: leerlingen krijgen inspraak in welke informatie van hen gedeeld wordt; ze kiezen voor de podcast i.p.v. de vodcast als vorm van creatieve uiting, en ze kiezen voor 'er wordt niet genoeg naar kinderen geluisterd' als onderwerp van de podcast.

Bovenstaande bevindingen hebben geen betrekking op de hoofd- en deelvragen die we ons hebben gesteld, toch hebben we ervoor gekozen om ze hier uit te werken. WIMB gaat immers over het bewust maken van leerlingen van rechten die zij hebben als bewoners van Noord. Wat bovenstaande analyses laten zien is dat leerlingen betrokken zijn bij het project en hierin zeggenschap eisen. Misschien weten ze nog niet hoe ze hun stem kunnen laten horen in de buurt in relatie tot onderwerpen waar ze (nog) niet heel actief over hebben nagedacht, maar in de context van hun eigen onderwijs weten ze dit heel goed.

4.3.3. Wat hebben leerlingen geleerd over het onderwerp 'activisme'?

In de tweede les van module 2 wordt de koppeling tussen de voorgenomen podcasts en het begrip 'activisme' expliciet gemaakt. De eerste les is erop gericht het onderwerp 'activisme'

met leerlingen te verkennen. Hierbij wordt in eerste instantie, op basis van open vragen, in kaart gebracht welke kennis leerlingen al hebben over activisme. Uit de interacties tussen de gastdocent en de leerlingen blijkt dat er al een associatie met de term ‘activisme’ aanwezig is:

Gastdocent introduceert het begrip ‘activisme’ en vraagt de klas welke associatie dit opwekt. Leerling 4: “Dat je actief bent.” Gastdocent bevestigt dit en vult aan: “Dat je actie onderneemt omdat je een verandering wil zien.” Leerling 1: “Zoals dat Zweedse meisje.”

(observatie, 7 Februari, 2023)

In deze interactie geeft leerling 4 invulling aan de vraag van de gastdocent. Samen met de gastdocent breidt de leerling het begrip van dit onderwerp verder uit. Leerling 1, die nog geen onderdeel uitmaakt van deze interactie, verwijst van achter uit de klas naar de Zweedse klimaatactiviste Greta Thunberg, en laat daarmee zien op de hoogte te zijn van wat activisme is, en relateert deze kennis aan klimaatprotest. In het vervolg van de module wordt er met leerlingen nagedacht over twee vragen die uit de definitie van activisme voortkomen: welke veranderingen zouden zij willen zien in relatie tot de gekozen onderwerpen voor de podcasts en op welke manier zouden zij dit kunnen bereiken?

4.3.4. Welke (persoonlijke) problemen worden door leerlingen herkend als collectieve problemen in Amsterdam Noord?

Een van de doelstellingen van module twee is dat leerlingen leren dat ze niet alleen staan in hun ervaringen: leerlingen leren dat een onderwerp dat hen bezighoudt niet alleen hen, maar ook anderen aangaat; ze verdiepen zich in dit onderwerp en denken met een groepje na over wat ze kunnen doen.

In de groepsinterviews bespraken we met leerlingen de onderwerpen die zij hadden gekozen voor hun podcast. Daarin waren zowel individuele ervaringen, als collectieve ervaringen onderwerp van gesprek. In het groepje waar het gaat over ‘maaltijden uitdelen aan daklozen’ vertellen de leerlingen over hun ervaringen met daklozen in Noord:

Leerling 14: ze komen naar je toe om geld te vragen.

Leerling 12: ik was een keer met een vriendin in het park, ze had drinken gekocht, en ze wilde dat net openmaken, maar toen was er een dakloze die geld wilde. M’n

vriendin had geen geld, maar toen heeft ze die man wel haar drinken gegeven. Hij was zo dankbaar.

Leerling 3: ik had vieze friet, die wilde ik ook weggeven, maar hij wilde het niet.

Leerling 6: ze slapen in de tunnel met een slaapzak, met een gitaar, ze bedelen. Het is best wel erg.

(20 februari 2023)

Iedereen in het groepje met als thema 'maaltijden voor daklozen' heeft ervaring met dit onderwerp. Een van de leerlingen lijkt niet erg geïnteresseerd in dit thema ('ik had vieze friet'). Deze leerling gaf aan liever een ander thema te hebben gekozen, namelijk het behoud van een groene omgeving. Hij geeft een aantal keer aan dat hij tegen zijn zin bij dit groepje zit. De andere leerlingen in dit groepje lijken wel betrokken. Tijdens het groepsinterview laten ze dit ook merken:

Leerling 12: Er wordt niet veel over gesproken, maar veel mensen hebben het nodig, het is een probleem. Het raakt me niet echt, maar we kunnen er wel iets aan doen.

Leerling 14: voor mij hetzelfde.

Leerling 6: er wordt niet veel gedaan voor zwervers.

Leerling 12: daklozen.

Leerling 12: het is niet alleen maaltijden, maar wat ze nodig hebben. Ze hebben niet alleen geen eten, maar ze hebben andere dingen ook niet, zoals kleding, en een deken, een onderbroek, dat soort dingen.

Leerling 14: basisdingen.

(20 februari 2023)

In deze interactie geven drie leerlingen blijk van hun betrokkenheid bij dit thema. Leerling 12 lijkt het meest betrokken, zij leidt dit gesprek en haar inzichten in het probleem worden door twee andere leerlingen bevestigd. Als leerling 6 daklozen 'zwervers' noemt, verbetert leerling 12 haar door een minder stigmatiserende term te noemen.

Dat leerlingen begrijpen dat ze niet alleen staan in hun ervaringen kwam ook terug in het groepje 'er wordt te weinig geluisterd naar kinderen in Noord'. In het groepsinterview delen leerlingen hun persoonlijke ervaringen met dit thema:

Op de vraag hoe ze er zelf mee te maken hebben antwoordde leerling 2 dat zij zich herinnerde hoe op haar basisschool de kinderen vroegen om nieuwe speelrekken voor op het speelplein. Dit werd beloofd, maar vervolgens niet uitgevoerd. Leerling 11 antwoordde dat een vriendin van haar ooit eens in contact met de gemeente niet gehoord werd in haar wensen.

(20 februari 2023)

Leerlingen laten hier zien dat in relatie tot het onderwerp 'er wordt te weinig geluisterd naar kinderen in Noord' zij al ervaringen hebben die niet alleen hen aangaan. Over dit soort ervaringen hebben leerlingen sterke gevoelens:

Leerling 2 zegt dat het gevoel dat dit onderwerp bij haar losmaakt is dat zij het simpelweg raar vindt dat er enerzijds de waarde heerst dat ieders mening gerespecteerd moet worden, maar dat er vervolgens naar lang niet ieders mening geluisterd wordt.

Leerling 2 stelt dat kinderen de toekomst zijn, dus moet er maar naar hen geluisterd worden. [Dit sentiment werd even later geëchood door leerling 8 uit hetzelfde groepje] Leerling 8 geeft aan dat zij dit onderwerp heeft gekozen omdat ze ziet hoe het anderen om haar heen raakt; aangezien zij als jongeren/kinderen de toekomst zijn, maar geen regie krijgen over die toekomst. De rest van het groepje stemt hiermee in.

(20 Februari, 2023)

In het groepsinterview geven leerlingen er blijk van dat ze inzien dat hun ervaringen niet alleen hen aangaan, maar ook anderen in hun omgeving. Ook laten ze hun betrokkenheid bij het thema zien: Leerling 2 geeft aan het 'raar' te vinden dat 'het respecteren van de mening van een ander' een waarde is die blijkbaar niet voor iedereen geldt. Dit is een uiting van kritiek die niet alleen gericht is op mensen die de mening van kinderen niet respecteren, maar op een systeem waarin aan de mening van kinderen weinig waarde wordt gehecht. Leerling 8 die zich op het eerste oog weinig betrokken opstelt door met haar airpod in deel te nemen aan het interview, krijgt alle leerlingen met zich mee als ze zegt dat er naar kinderen

geluisterd moet worden omdat zij de toekomst zijn. Ook met deze uitspraak richt een leerling zich niet op een individuele ervaring, en niet (alleen) op mensen die niet naar kinderen luisteren, maar op een systeem waarin de mening van kinderen niet wordt gehoord, terwijl ze wel 'de toekomst zijn'.

Deze systeemkritiek is voor leerlingen de eigenlijke reden om voor dit onderwerp te kiezen:

Leerling 13 zegt dat zij voor het onderwerp heeft gekozen, omdat het onderwerp nou eenmaal 'waar is'. Leerling 2 vult aan: "het is belangrijk dat niet alleen maar dezelfde mensen aan het woord komen. Leerling 5 heeft voor het onderwerp gekozen, omdat volwassenen in de politiek vaak valse beloftes doen.

(20 februari 2023)

Tot slot is er het groepje dat zich bezighoudt met de podcast over lange wachtlijsten bij voetbalclubs. Een leerling die in het groepje zit dat het gaat hebben over de lange wachtlijsten bij voetbalclubs stelt zichzelf de vragen:

Leerling 4: Hoe komen we aan genoeg trainers voor de voetbalclubs? Elke speler heeft recht op een proeftraining. Wie kan ervoor zorgen dat de situatie verandert?
(14 Februari, 2023)

Leerling 4 laat in deze observatie zien dat de lange wachtlijsten niet alleen iets zijn waar hij of zijn voetbalclub mee te maken heeft. Het geldt voor meerdere clubs, en hij noemt dat niet alleen hij, maar 'elke speler' recht heeft op een proeftraining. Door zich af te vragen wie ervoor kan zorgen dat deze situatie verandert legt deze leerling zelf een eerste link met activisme. Zijn probleem is een gedeeld probleem, en hoewel hij zelf nadenkt over een oplossing, denkt hij ook na over het betrekken van derden bij dit probleem.

In het groepje over de wachtlijsten bij voetbalclubs zitten ook twee leerlingen die niet aanwezig waren bij het kiezen van de onderwerpen voor de podcast. Beide leerlingen geven aan dat ze niet met het onderwerp te maken hebben, maar dragen toch actief bij aan het groepsinterview. Een van de leerlingen zegt:

Leerling 7: ik heb er zelf niet mee te maken en mensen in mijn omgeving ook niet, maar sommige kinderen willen gewoon voetballen.

(20 februari 2023)

Met deze uitspraak laat leerling 7 zien dat hoewel het probleem haar niet raakt, het belang van dit onderwerp voor haar omgeving voor haar wel duidelijk is. Door haar uitspraak dat sommige kinderen ‘gewoon’ willen voetballen, laat ze ook zien hoe vanzelfsprekend het is dat kinderen willen voetballen.

4.3.5. Hoe ervaren leerlingen het werken aan de podcast?

In de vorige paragraaf hebben we besproken hoe er betrokkenheid bestond onder leerlingen, zowel op individueel als op collectief niveau (en soms *vooral* op collectief niveau) over dingen die spelen in Noord (‘er is te weinig aandacht voor daklozen’ en ‘er moet een oplossing komen voor lange wachtlijsten bij voetbalclubs) en maatschappij-breed (‘kinderen hebben de toekomst maar er wordt niet naar hen geluisterd’). Hieronder gaan we nader in op de manier waarop leerlingen zich inzetten voor de podcast die ze opnamen over deze onderwerpen.

De meiden in het groepje ‘er moet meer naar kinderen worden geluisterd in Noord’ gaan voortvarend aan de slag met de podcast:

Dit groepje duikt vrijwel gelijk in het gesprek, wat vanaf het begin al vrij soepel verloopt. Leerling 8 stelt dat kinderen de toekomst zijn, dus moet er maar naar hen geluisterd worden. Leerling 13 zegt dat er campagnes zouden moeten komen om de meningen van kinderen meer aan bod te laten komen. Leerling 8 vult dit aan met de suggestie social media peilingen uit te voeren over onderwerpen waar kinderen meer inspraak bij zouden moeten hebben. Leerling 2 zegt dat er meer studio’s moeten komen waarin kinderen muziek kunnen maken om hun mening meer naar voren te brengen. Tenslotte stelt leerling 8 dat kinderen bij nieuwe projecten in de wijk betrokken moeten worden vóórdát deze projecten worden uitgevoerd.

(20 februari 2023)

In het verlengde van de constatering dat leerlingen betrokken zijn bij dit thema, laat deze observatie zien dat leerlingen ook actief aan de slag gaan met de podcast. Hierin herhalen ze de standpunten die ze eerder innamen. Tegelijkertijd voegen ze in het gesprek dat wordt opgenomen voor de podcast een nieuwe dimensie toe: ze signaleren niet alleen het probleem en het collectieve karakter daarvan, maar noemen ook een aantal (creatieve) suggesties over hoe ze het probleem kunnen oplossen.

Ook het groepje ‘maaltijden uitdelen aan daklozen’ gaat in de podcastopname verder met het gesprek. Tijdens een eerste opname van het gesprek is er een leerling aanwezig die is

weggestuurd uit de les die gelijktijdig plaatsvindt voor leerlingen die niet bezig zijn met de podcast. In het gesprek dat volgt gaat hij de discussie aan over de stelling dat er maaltijden uitgedeeld moeten worden:

Leerling 12 vraagt: “zou je zelf een steentje bijdragen?” Leerling 4 vraagt wat ze precies bedoelt. Leerling 14 legt het uit. Leerling 4 zegt dat hij geen geld zou geven aan een dakloze, omdat je niet weet waar ze het aan uitgeven; dat de kans groot is dat ze er drugs voor kopen. Leerling 14 zegt dat je geen vooroordelen moet hebben, maar vertrouwen. Zelf geeft ze wel geld. Leerling 4 zegt dat je ook eten kunt kopen voor een dakloze. Het gesprek eindigt.

(20 februari 2023)

Ondanks dat de inbreng van de leerling een interessant gesprek oplevert zijn de meiden in dit interview niet tevreden over het gesprek dat ze hebben opgenomen. Het gesprek wordt nog een tweede en een derde keer opgenomen. Hoewel het opnemen van de podcast in eerste instantie heel ongemakkelijk gaat (er wordt veel gelachen en twee meiden willen de koptelefoons niet op), krijgen de meiden de smaak te pakken bij het derde gesprek. Ze zetten de koptelefoons op en beginnen opnieuw een gesprek:

In het gesprek zijn de rollen nu omgekeerd. Leerling 12 vertelt over de ervaring met haar vriendin in het park. Leerling 12 praat nu meer, ze praat over ervaringen met en behoeften van daklozen. Ze zegt “misschien wordt het minder als we erover praten.”

(20 februari 2023)

Ondanks een wat ongemakkelijk begin lukt het de leerlingen in dit groepje om een soepel en inhoudelijk gesprek over ‘maaltijden voor daklozen’ op te nemen.

Het ongemak van het groepje over ‘maaltijden voor daklozen’ is ook terug te zien in het groepje over ‘lange wachtlijsten bij voetbalclubs’: de techniek loopt niet helemaal zoals de leerlingen willen en het gesprek loopt in eerste instantie wat houterig. Maar ook dit groepje komt er langzaam in:

Leerling 4 legt uit dat het probleem ontstaan is doordat er in het verleden een grotere club opgesplitst is in twee clubs, waarvan er maar een tegenwoordig als professionele voetbalclub opereert; zo ontstaan er lange wachtrijen bij de ene

profclub. Leerling 10 stelt dat er meer clubs kunnen komen als die wens aan de gemeente doorgegeven zou worden. Leerling 4 vindt dit geen goed idee, omdat meer clubs ten koste zou gaan van de hoeveelheid groen in Noord. Zijn ideeën zijn: gedetineerden kunnen trainerstrajecten volgen in ruil voor strafvermindering, zodat de clubs kosteloos meer trainers kunnen aanstellen. Verder stelt hij dat seniorenspelers de juniorenspelers kunnen trainen.

(20 februari 2023)

In dit gesprek legt leerling 4 niet alleen het probleem uit, maar ook de achtergrond van het probleem. Leerling 10, die het probleem niet zelf ervaart, denkt mee over een oplossing. Deze wordt door leerling 4 niet serieus genomen, omdat 'nog meer clubs' als oplossing ten koste zou gaan van de groene gebieden in Noord. Hoewel leerling 4 zelf te maken heeft met wachtlijsten bij voetbalclubs is het collectieve belang van 'behoud van groen in Noord' voor hem belangrijker dan de wachtlijsten bij voetbalclubs. Hij noemt zelf een aantal oplossingen die tot een verkorting van wachtlijsten zouden kunnen leiden, en die niet ten koste gaan van het groen in de wijk.

Deze voorbeelden laten zien dat er door de leerlingen ondanks wat ongemakkelijkheid in het begin serieus aan de podcasts gewerkt wordt, en dat leerlingen oefenen met het bespreken van onderwerpen die zij belangrijk vinden.

4.3.6. Ervaren leerlingen dat zij door deelname aan de podcast een verschil kunnen maken/hun stem kunnen laten horen?

In de groepsinterviews vragen we leerlingen wat ze denken te kunnen bereiken met de podcast. De meeste leerlingen zijn het erover eens dat een podcast ervoor kan zorgen dat een onderwerp besproken wordt onder mensen die naar de podcast luisteren. Daarbij wordt door twee groepjes benoemd dat het belangrijk kan zijn dat *kinderen* laten weten wat zij ergens van vinden, dus dat niet alleen de meningen en ervaringen van volwassenen ertoe doen. Door de podcast laten zij ook hun stem horen. In de podcast over de wachtlijsten bij voetbalclubs in Noord zijn de leerlingen die hier ervaring mee hebben sceptisch over wat de podcast kan betekenen: als een leerling oppert dat de podcast er misschien aan kan bijdragen dat mensen over dit probleem gaan nadenken zeggen twee leden van dit groepje dat de mensen in de wijk 'het wel weten' of 'niet geïnteresseerd zijn'. De verwachtingen van de podcast zijn dus overwegend positief, maar ook verdeeld.

Om het proces van de productie van de podcasts af te sluiten organiseert Bekijk 't een luistersessie in een buurthuis in Noord. In deze luistersessie luisteren leerlingen de door hen opgenomen podcasts gezamenlijk, en begeleiders van Verdedig Noord stellen hen vragen en geven complimenten. Waar het maken van de podcasts leerlingen wist te motiveren tot het

voeren van serieuze inhoudelijke gesprekken, lukt dat tijdens de luistersessies minder goed: Als een groepje wordt uitgenodigd om in het midden te komen zitten om samen de podcast die zij gemaakt hebben te luisteren lijken ze het ongemakkelijk te vinden om zichzelf te horen. Ze doen met lichte tegenzin mee aan het gesprek. Een leerling die de microfoon krijgt om een vraag te beantwoorden, durft niets te zeggen. De leerlingen die niet aan de beurt zijn en in een grotere kring om het groepje dat aan de beurt is heen zitten zijn onrustig. Ze moeten uit elkaar gehaald worden en/of lopen naar de wc op het moment dat hun podcast begint. Een van de aanwezige onderzoekers zegt daarover later:

“Ik denk dat je uit de verhalen die ze [de leerlingen] in de podcast hebben gedaan, hoe inhoudelijk dat was, kunt concluderen dat ze de opdracht serieus gemaakt hebben. Of ze het inspirerend vinden vind ik lastig om te zeggen. Ik weet niet of je het terug kunt luisteren, maar het waren echt goede gesprekken waarin ze ook de diepte ingingen. Die podcasts waren echt met aandacht gemaakt. Ik denk vooral dat de setting [van de luistersessie], met een grote kring, en een kleinere kring in het midden, waarin ze moesten luisteren naar het groepje wat op dat moment aan de beurt was én daarna nog het nagesprek met dat groepje moesten beluisteren zonder dat de mensen in de grotere kring een rol hadden, onrust veroorzaakte. Daarnaast vonden ze het overduidelijk heel ongemakkelijk om hun eigen stem terug te horen (daarvan kwam het giechelen, lachen etc.). Ik denk dus niet dat ze het geen inspirerende sessie vonden, maar wel dat de indeling van de sessie en het lange luisteren bijdroeg aan de onrust in de klas.”

(20 maart 2023)

In de vorige paragraaf hebben we beschreven hoe de leerlingen met aandacht werkten aan de podcast en betrokkenheid toonden bij de onderwerpen waar ze over spraken. Deze inzet komt niet terug in de luistersessie. Een van de onderzoekers beschrijft hier hoe de opzet van de luistersessie mogelijk bijdroeg aan het gebrek aan concentratie onder de leerlingen. De onrust in de klas die hier wordt beschreven is een thema dat vaker terugkomt in het onderzoek naar WIMB tot nu toe. In de conclusie van deze rapportage gaan we nader in op deze onrust en de betekenis daarvan voor het project WIMB.

4.4. Conclusie

Ten behoeve van de evaluatie van Module 2 hebben we ons gericht op de onderzoeksvraag:

Draagt deelname aan WIMB bij aan bewustwording van persoonlijke en gedeelde problemen in Noord onder leerlingen van het ABC Noorderlicht, en wat leren zij over/van informele creatieve vormen van activisme voor het oplossen van problemen in Noord?

In Module 1 maken de leerlingen kort kennis met activisme. De vorm van activisme in deze module (de podcast) werd door de leerlingen zelf gekozen. De reden dat ze voor deze vorm kozen was dat ze ervoeren dat hun privacy in het geding zou zijn bij het werken aan een podcast. De leerlingen toonden zich hier betrokken bij het project WIMB door hier zelf invulling aan te geven.

De nadruk in Module 2 lag bij het opnemen van de podcast. In Module 1 hebben leerlingen verschillende ervaringen benoemd die zij als problematisch ervaren in Noord. Bekijk 't heeft een lijst opgesteld met onderwerpen die voortkwamen uit de gesprekken van leerlingen. In Module 2 hebben leerlingen uit deze lijst drie onderwerpen gekozen om een podcast van te maken. Dit waren: 'er moeten maaltijden worden uitgedeeld aan daklozen', 'er moet meer naar kinderen worden geluisterd' en 'te lange wachtlijsten bij voetbalclubs in Noord'.

Hoewel niet iedereen een eigen onderwerp kon kiezen toonden de leerlingen in de groepjes, een uitzondering daargelaten, zich betrokken bij de onderwerpen van de podcasts en gaven zij er blijk van dat de problemen die werden besproken niet alleen (één van) hen aangingen, maar dat het een probleem was dat in heel Noord speelde; soms werd de link met de maatschappij gelegd, in het bijzonder waar het ging over het niet luisteren naar kinderen.

Waar gesprekken over de gekozen onderwerpen in de voorbereidingen op het opnemen van de podcast wat op de vlakte bleven, gingen leerlingen tijdens het opnemen van de podcast met aandacht met elkaar in gesprek over deze onderwerpen en bespraken ze mogelijke oplossingen voor problemen die ze signaleerden. Daarbij werd het belang van de podcast door de meeste leerlingen gevoeld. Leerlingen verwachtten dat de podcast eraan zou bijdragen dat mensen over het onderwerp hoorden en erover gingen nadenken, maar ook dat *kinderen* ook een mening hebben die gehoord moet worden.

4.4.1. Discussie

Naast hun inhoudelijke inbreng, viel ons tijdens het analyseren op dat de leerlingen betrokkenheid toonden ten aanzien van WIMB door zich uit te spreken over het aanbod van activiteiten en de manier waarop met hun privacy werd omgesprongen. Deze betrokkenheid manifesteerde zich niet altijd op een positieve manier: leerlingen gedroegen zich soms opstandig in relatie tot de begeleidende docent(en). Bijvoorbeeld door met hun hoofd op tafel te gaan liggen, airpods in te houden tijdens de les of met hun telefoon te spelen. Daarnaast verstoorden leerlingen soms fysiek of verbaal de les door bijvoorbeeld met stoelen te schuiven, door de les heen te praten en/of discussies aan te gaan met de docent. Deze onrust leidde soms tot spanningen met de docenten die het project begeleidden.

In deze rapportage hebben we laten zien dat een manifestatie van desinteresse niet altijd een teken is dat leerlingen niet opletten: de leerlingen die het meest druk of afwezig leken tijdens de les leverden meermaals interessante inzichten. Daarnaast waren discussies met docenten soms een product van onvrede van leerlingen met het lesprogramma dat hen werd

aangeboden. Hoewel leerlingen nog moeten leren om op te komen voor hun rechten als burgers van Noord, laten ze zien goed op te kunnen komen voor hun eigen wensen/rechten in relatie tot onderwijs.

Onrust was, met andere woorden, soms constructief. We hebben laten zien dat Bekijk 't meegaat met leerlingen op het moment dat onrust betrekking heeft op de vorm waarin het project wordt aangeboden, maar ook dat de docenten soms worstelden met het verkrijgen en behouden van de aandacht van de leerlingen. Deze evaluatie laat zien dat de leerlingen het meest in hun element zijn op het moment dat ze dingen mogen *doen*. Daar waar leerlingen met hun persoonlijke ervaringen aan de slag gaan, zie je hoe ver ze onder begeleiding komen in het proces van bewustwording van persoonlijke en gedeelde problemen, het nadenken over oplossingen voor deze problemen en het omzetten van hun (nieuwe) inzichten in een creatief product.

5. Evaluatie Module 3 & 4

Door Jacomijne Prins en Noah Reiss

5.1. Inleiding

In de periode juni-juli 2023 zijn Module 3 en 4 van het project Welkom in mijn buurt uitgevoerd⁶. Deze modules hebben als onderwerp 'Kom in actie' en 'Let's do it'. Deze modules hebben betrekking op empowerment op maatschappelijk niveau: doel van deze modules is om leerlingen meer bewust te maken van wat hun rechten zijn en welke formele en informele routes er zijn om voor hun belangen op te komen. Daarbij maken ze kennis met verschillende organisaties die zich op creatieve manieren inzetten voor de belangen van hun achterban en ontdekken ze welke creatieve vormen van activisme het best bij hen passen. In het onderzoek naar module 3 & 4 hebben we antwoord gezocht op de vraag:

Heeft de kennismaking en samenwerking met creatieve organisaties leerlingen geholpen om voor hun belangen op te komen? En zo ja, hoe?

Bij deze hoofdvraag zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- 1) Welke rechten (belangen) hebben leerlingen geformuleerd?
- 2) Welke vormen van (in)formele inspraak spreken de leerlingen aan? Waarom?
- 3) Hoe hebben leerlingen binnen het project gewerkt aan het opkomen voor hun belangen?
- 4) Wat hebben leerlingen geleerd van het opkomen voor hun belangen aan de hand van creatieve methoden?

Tijdens module 3 & 4 hebben leerlingen tijdens de les kennis opgedaan over het onderwerp activisme en over verschillende vormen van een manifest; ze hebben eigen rechten geformuleerd en kennisgemaakt met drie organisaties (United Painting, Verdedig Noord en Theater DEGASTEN) die elk op hun eigen wijze invulling geven aan creatieve vormen van activisme. De module werd afgesloten met een projectweek, waarin leerlingen werkten aan het versieren van tafels i.s.m. United Painting en het voorbereiden en aanbieden van een eigen manifest o.l.v. Theater DEGASTEN.

---

⁶ Deze modules worden in de projectaanvraag afzonderlijk beschreven maar vielen in de praktijk samen. De stageweek waarvan sprake is in de beschrijving van module 4 werd door leerlingen uitgevoerd voorafgaand aan module 3. Leerlingen kozen daarbij hun eigen stage. Deze stages stonden niet in het teken van het project. Bij het aanbieden van stages had de school geen rekening gehouden met Welkom in mijn buurt. Aan het eind van module 3 werd tijdens de projectweek invulling gegeven aan de creatieve opdrachten behorend bij module 4.

5.2. Methode

In lijn met de voorgaande evaluaties hebben we voor de evaluatie van Module 3 en 4 gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksstrategie. De belangrijkste methoden die hierbij gehanteerd zijn, zijn observaties en groepsinterviews. Het onderzoek vond plaats onder een groep van vijftien leerlingen van het ABC Noorderlicht. De groep leerlingen bestaat uit twaalf meiden en drie jongens.

Om antwoord te geven op de onderzoeksvragen hebben we tijdens Module 3 zes lessen geobserveerd, daarnaast hebben we twee ochtenden geobserveerd tijdens de projectweek. Tot slot hebben we afsluitende groepsinterviews gehouden met leerlingen van het ABC Noorderlicht. In de evaluatie van deze module bouwen we voort op de inzichten uit de evaluaties van eerdere modules met betrekking tot de kennis en vaardigheden die leerlingen in het project opdoen en de betrokkenheid (of een gebrek daaraan) die leerlingen tonen ten aanzien van het project.

De data zijn geanalyseerd met behulp van kwalitatieve data analyse software (MaxQDA). Bij het analyseren hebben we ons gericht op de manieren waarop leerlingen op het (creatieve) aanbod van WIMB en de betrokken organisaties reageerden. Van zowel een positieve als een negatieve houding hebben we de inhoud gecodeerd. Daarnaast hebben we momenten/uitspraken gecodeerd waar leerlingen lieten zien of zelf benoemden dat ze iets leerden van het werken met (een van de) creatieve organisaties. Tot slot hebben we gekeken naar de rechten die door de leerlingen zijn geformuleerd en de manier waarop door leerlingen aan het agenderen van deze rechten werd gewerkt gedurende de module.

5.3. Resultaten

Hieronder bespreken we per deelvraag de resultaten van onze analyse.

5.3.1. Welke rechten hebben leerlingen geformuleerd?

Tijdens de eerste les van Module 3 werkten de leerlingen aan het formuleren van hun rechten. Ze werkten daarbij in kleine groepjes, waarbij steeds de belangrijkste rechten van ieder groepje met de klas werden gedeeld. De rechten die werden benoemd waren:

1. Recht op gratis OV (dit recht wordt door 2 groepjes genoemd)
2. Recht op gratis rijbewijs/autorijles/scooterrijles
3. Recht op meer activiteiten zodat niemand alleen thuis zit
4. Recht op gratis sport
5. Recht op buitenactiviteiten
6. Recht op geld voor schooluitjes

7. Recht op meer buurthuizen
8. Stemrecht vanaf 16 jaar
9. Recht op geld voor schoolspullen
10. Recht op later begin van school

Van een aantal van deze rechten valt op dat ze door meer dan één groepje genoemd worden (recht op gratis OV) en dat dit recht overlapt met andere rechten (bijv: recht op gratis auto-/scooterrijles). Daarnaast valt op dat er rechten worden benoemd die overeenkomen met klachten/behoefte die door leerlingen vanaf de eerste module worden benoemd, zoals het ontbreken van goed/betaalbaar ov, het ontbreken van plekken om te chillen en het niet luisteren naar kinderen. Tijdens de les vertelt de docent dat de rechten die de leerlingen in de les hebben geformuleerd worden opgenomen in een manifest dat tijdens de projectweek wordt aangeboden aan een vertegenwoordiger van de gemeente.⁷

5.3.2. Welke vormen van (in)formele inspraak spreken de leerlingen aan? En waarom?

Na het formuleren van de rechten maken leerlingen kennis met drie organisaties die zich op verschillende (creatieve) manieren bezighouden met het opkomen voor de belangen van hun achterban: Verdedig Noord, United Painting en theater DEGASTEN. Om de impact van het werken met deze organisaties op leerlingen weer te geven hebben we gekeken naar de houding van leerlingen ten aanzien van lessen waar deze drie organisaties bij betrokken waren.⁸ Daarbij hebben we onderscheid gemaakt tussen actieve en passieve/negatieve houdingen. Een passieve of een negatieve houding werd gecodeerd als leerlingen niet meededen met de les of weerstand boden tegen de gastdocent en/of tegen de inhoud van de les; een actieve houding werd gecodeerd als leerlingen betrokkenheid toonden, bijv. als de les aanleiding gaf voor leerlingen om mee te praten en/of mee te denken of om actief of constructief bezig te zijn. Tot slot hebben we leerlingen gevraagd wat zij met het werken met de verschillende organisaties vonden en wat ze ervan meenamen.

Verdedig Noord

Het bezoek aan Verdedig Noord bij de bowling verloopt ietwat chaotisch omdat een deel van de leerlingen later komt. Als de gastdocent vraagt wat leerlingen van het gebouw vinden wordt er weinig enthousiast gereageerd: de leerlingen kennen de bowling niet uit hun jeugd, ze vinden het een rommel en een leerling noemt dat ze het niet erg zou vinden als de

---

⁷ Op het moment dat de rechten worden geformuleerd is nog niet duidelijk aan wie het manifest precies aangeboden zal worden. De weg richting het aanbieden van het manifest waar de onthulling van de naam van wethouder Touria Meliani onderdeel van is, wordt in het vervolg van de evaluatie beschreven.

⁸ In de projectweek werd er door DEGASTEN één-op-één begeleiding geboden aan een aantal leerlingen die het manifest aanbieden aan de wethouder. Van deze één-op-één sessies zijn geen observaties gemaakt. Leerlingen waren na de projectweek voor de onderzoekers niet meer bereikbaar voor reflectie op deze sessies.

bowling zou verdwijnen. Een van de leerlingen vraagt waarom de bowling niet gewoon weer een bowling kan worden. De gastdocent legt uit dat mensen kaartjes moeten kopen voor een bowling. Een andere leerling vraagt daarop sceptisch of Verdedig Noord investeert zonder winst. De gastdocent zegt daarop dat de ruimte wordt teruggegeven aan de gemeenschap. Hoewel deze interactie hier verder niet leidt tot nieuwe inzichten, noemen we 'm hier, omdat de leerling die betrokken is bij deze interactie hier later (indirect) op terugkomt.

De initiële negatieve houding van de leerlingen verandert als de gastdocent vraagt wat de leerlingen met de ruimte zouden willen doen:

“Wat heeft de plek nodig?”, vraagt [Gastdocent]. “Een naam”, antwoordt leerling 10. Gastdocent: “Weet je er een?” Leerling 10: “Nee.” Leerling 4 draagt bij aan het gesprek: “De naam moet ergens op slaan”, zegt hij. “Hoe bedoel je?”, vraagt [Gastdocent]. Leerling 4: “De naam moet laten zien wat de plek te bieden heeft.” Meer suggesties voor de opvulling van de bowling komen naar voren. Zo zegt leerling 7 “ergens waar je huiswerkbegeleiding kan krijgen en er moet meer kleur komen”. [Docent] voegt hieraan toe dat de leerlingen na hun slagen van ABC Noorderlicht kunnen komen helpen met het mooi maken van de bowling. Leerling 5 roept “Studio!” Gastdocent: “Wat voor ‘n studio?” “Muziekstudio!” roept iemand anders, ik weet niet zeker meer wie. Er worden een aantal ideeën door elkaar heen geroepen. Zo noemt leerling 4 een sportzaal en leerling 10, geloof ik, noemt een bioscoop. “Waar zouden jullie bij betrokken willen zijn?”, vraagt de gastdocent na de serie suggesties. “Nergens bij”, zegt leerling 3. “Alles”, zegt leerling 4. Leerling 13 roept “Verven!” Leerling 11 zegt “Verbouwen en verven.” (6 mei 2023)

Deze observatie laat een mooie overgang zien van een passieve naar een actieve houding op het moment dat de leerlingen het gevoel krijgen dat ze mee mogen praten over de bestemming en de inrichting van de bowling. In de antwoorden van de leerlingen komen thema's naar voren die eerder in het project de revue gepasseerd zijn: de behoefte aan een plek voor huiswerkbegeleiding (eerder benoemd in relatie tot het recht op een buurthuis), een plek om (gratis) te sporten, en een muziekstudio. Hoewel een van de leerlingen aangeeft nergens bij betrokken willen zijn, geeft een andere leerling juist aan 'overall' betrokken bij te willen zijn, en geven sommige leerlingen suggesties over concrete bijdragen die ze zouden willen leveren.

Het bezoek aan de bowling was de enige activiteit die plaatsvond in het kader van een kennismaking aan Verdedig Noord. Tegelijkertijd zijn de leerlingen goed op de hoogte van de

overlap tussen (medewerkers van) het project WIMB en het werk van (medewerkers van) Verdedig Noord. Twee leerlingen (waaronder de leerling die de vraag stelde over investeren zonder winst) noemen in de afsluitende groepsinterviews dat zij het werken met Verdedig Noord het leukst vonden. Daarbij noemt één van de leerlingen dat ze het werk van Verdedig Noord spannend vindt, het interesseert haar meer:

Leerling 5: Ik vond toch die VN, omdat dat is gewoon meer spannend, mijn interesse lag meer daar. [Vraag: waarom spannend?] Hoe ze het overbrachten, hun houding, hoe ze praatten, ook toen we naar het museum gingen.

(11 juli 2023)

De andere leerling noemt:

Leerling 4: Hoe ze te werk gingen. Alles, hoe ze te werk gingen, ze leven met je mee. [N en J vragen om uitleg of een voorbeeld. Leerling 4 zegt dat hij niet weet hoe hij het beter uit kan leggen en zegt uiteindelijk: 'Ze begrijpen je.']

(11 juli 2023)

Het werk van Verdedig Noord maakt indruk op deze leerlingen, niet op basis van concrete acties die ze met Verdedig Noord hebben ondernomen, maar vanwege de onderwerpen, de houding, en meer algemeen het gevoel van betrokkenheid dat ze bij Verdedig Noord ervaren.

Theater DEGASTEN

De leerlingen maken tijdens twee gastlessen kennis met Theater DEGASTEN. DEGASTEN laten de leerlingen kennismaken met verschillende soorten manifesten en begeleiden de jongeren in het schrijven over en presenteren van het manifest. De eerste les van DEGASTEN verloopt chaotisch. In eerste plaats is onrust het gevolg van onduidelijkheid over de planning van de lessen op die dag. Vier keer verstoort een leerling de les omdat deze planning voor haar niet duidelijk is. Deze onduidelijkheid gaat gepaard met een negatieve houding richting de les, maar het is niet duidelijk of deze daar mee samenhangt.

Als de gastdocent zichzelf introduceert en zegt dat ze graag aangesproken wil worden met zij/haar, ontstaat er acuut onrust: er wordt daarbij niet hardop gepraat, maar gemompeld

waarbij de teneur is ‘wat is dit?’, terwijl er iemand hardop een gaap-geluid maakt.⁹ De les van DEGASTEN gaat verder in op een kennismaking van wat een manifest kan zijn. Tijdens de introductie van een aantal voorbeelden (in de vorm van filmpjes) van een manifest wordt er door leerlingen veelvuldig gegaapt. Soms is dit gapen opzettelijk, soms onopzettelijk.

De stemming in de klas draait om als de gastdocent vraagt of de leerlingen willen gaan staan. Vanaf dat moment slaat de passieve/negatieve houding in de les om naar een actieve houding. Daarbij zijn twee uitzonderingen op te merken: één op het moment waarop leerlingen klagen over de planning van hun lessen en één waarop leerlingen onrustig zijn omdat ze de schrijfpdracht niet leuk vinden.

Naast een schrijfpdracht wordt aan de leerlingen gevraagd om op stellingen te reageren. Er is veel betrokkenheid bij het reageren op stellingen. Leerlingen laten hierbij een actieve houding zien: ze praten mee over de stellingen en brengen hierbij goed onderbouwde meningen in. Er worden door DEGASTEN een paar stellingen ingebracht die betrekking hebben op de rechten die de leerlingen hebben geformuleerd. Bij het bespreken van deze stellingen zijn de leerlingen die de betreffende rechten hebben ingebracht nauw betrokken:

De volgende stelling is: stemrecht moet verlaagd worden naar 16. Leerling 15 is het hier als enige mee eens: “oude mensen bedenken echt shit voor jonge mensen” Ze noemt Biden’s beslissing om een aardgas te boren op de Noordpool. Leerling 2 vraagt hoe leerling 15 dat soort dingen weet. Leerling 11 is het met de stelling oneens. Ze zegt: “ook onder de 16 heb je goede ideeën, dus eigenlijk moet de leeftijd nog lager”. Leerling 5 zegt dat je onder de 18 minder snel serieus wordt genomen. Je kan misschien wel stemmen, maar je stem wordt toch niet serieus genomen. Leerling 2 is het ook oneens omdat ze denkt dat sommige mensen ‘zomaar iets’ stemmen.

(21 juni 2023)

In deze observatie is te zien hoe leerlingen actief betrokken zijn bij de discussie over het verlagen van de stemgerechtigde leeftijd. Hoewel er maar één leerling is die het eens is met de stelling, is in de reacties van andere leerlingen zichtbaar dat ze niet *tegen* het verlagen

---

⁹ Deze reactie op de introductie van de docent is in lijn met de reactie van leerlingen later in de les, wanneer de stelling: ‘er moeten genderneutrale wc’s komen op school’ wordt ingebracht. Ook hierop ontstaat er onrust in de klas. Iedereen in de klas is het oneens met deze stelling. Leerling 5 licht toe: “ik wil dat niet. Jongens kunnen dan gewoon naar een wc gaan en aan een meisje hun pik laten zien” (21 juni 2023). Leerling 13 legt uit dat de wc’s gescheiden zijn vanwege de veiligheid. Beide bijdragen aan de les vanuit DEGASTEN hebben betrekking op sekse-/ gendergelijkheid, en worden door de leerlingen niet begrepen en/of geïnterpreteerd in het kader van veiligheid in plaats van gelijkheid.

van de stemgerechtigde leeftijd zijn, maar er enerzijds geen vertrouwen in hebben dat er geluisterd zal worden, en anderzijds lijken ze geen vertrouwen te hebben in hun eigen mening over sommige onderwerpen. Leerling 11, die in het project steeds heeft gewerkt aan het agenderen van de stelling dat er te weinig naar kinderen wordt geluisterd, stemt ook tegen de stelling. Met haar argument dat kinderen onder de 16 ook goede ideeën hebben, zet ze haar mening dat er meer naar kinderen geluisterd moet worden op een slimme manier kracht bij.

Onderdeel van de les van DEGASTEN zijn ook twee schrijfoopdrachten. Hoewel er wat weerstand wordt getoond tegen de schrijfoopdracht, slaat deze weerstand weer om in een positieve houding op het moment dat de leerlingen hun schrijfoopdracht mogen presenteren. Een leerling argumenteert dat de school later moet beginnen. Twee leerlingen hebben het onderwerp 'recht op gratis ov' gekozen om over te schrijven:

Daarna moet iedereen voorlezen wat hij/zij heeft geschreven. Leerling 4 wil als eerst. Hij leest niet voor, maar praat de ruimte in over het recht op gratis ov, zijn blaadje in zijn hand. Hij praat duidelijk, rustig en luid. Alsof hij deze speech al tien keer eerder heeft gegeven. Hij zegt o.a. dat fietsen vermoeiend is "niemand wil dat". "Gratis ov is voor iedereen geweldig. Geloof me. Voor de mensen die thuis geen geld hebben. Hoef je niet te fietsen, ook niet in de kou." Hij gaat de kring rond en vraagt iedereen of ze willen fietsen in de kou. [Gastdocent] zegt dat hij dat niet aan iedereen hoeft te vragen. (21 juni 2023)

Deze observatie illustreert hoe het enthousiasme voor een opdracht toeneemt op het moment dat er iets gepresenteerd mag worden. Van de leerling die hier iets presenteert is het onduidelijk of hij iets heeft opgeschreven en zo ja wat dat was, maar het is duidelijk dat hij goed is in praten over dit onderwerp en zijn mening ook duidelijk kan onderbouwen, waarbij hij gebruik maakt van retorische strategieën zoals het gebruiken van sterke tegenstellingen, overdrijving, en het stellen van een retorische vraag.

Leerlingen reageren wisselend op de lessen van DEGASTEN. Hoewel leerlingen in de loop van de les die hier beschreven wordt, en de les daarna, goed meedoen met de les en zich hier actief voor inzetten, wordt DEGASTEN door geen enkele leerling benoemd als organisatie van hun voorkeur.

United Painting

De bijdrage van United Painting (UP) aan WIMB bestaat uit twee delen: er wordt gestart met een gastles waarin de gastdocent toelichting geeft op het werk van UP en voorbeelden laat

zien. Er is door de school bepaald dat de betonnen tafels op het schoolplein door de leerlingen i.s.m. UP beschilderd mogen worden. De leerlingen bepalen in de eerste les samen met UP hoe de tafels eruit moeten komen te zien. De tweede bijeenkomst met UP vindt plaats tijdens de projectweek, waarin de leerlingen onder begeleiding van UP beginnen met het schilderen van de tafels.

De gastles van UP volgt het patroon van de lessen van de andere gastorganisaties. Aan het begin van de les is er weerstand van een vaste groep leerlingen; op het moment dat de gastdocent begint met de uitleg van wat er gaat gebeuren, en hierbij de inbreng van de leerlingen vraagt, verandert de houding van de leerlingen van passief naar actief. Daarnaast tonen leerlingen in de klas interesse in het werk van UP, vooral als de gastdocent vertelt over grote projecten die hij en/of collega's hebben kunnen uitvoeren in binnen- en buitenland. Er is ook interesse in het nadenken over het 'wat' en 'waarom' van het beschilderen van de tafels.

De gastdocent neemt de leerlingen mee naar buiten om daar verder te denken over de precieze invulling van de tafels. Leerlingen doen actief mee:

Een paar leerlingen zeggen dat hun namen op de tafels moeten komen. Er volgt een gesprek over de namen op de tafels. Iemand zegt "ze mogen het niet kapot maken". Leerling 4 zegt dat hij auteursrecht heeft. Er volgt een gesprek over dat deze klas de eerste is die dit project doet. [Docent] zegt dat de leerlingen de originals zijn van WIMB. [Gastdocent] vraagt: "alleen namen of namen met ontwerp?" Leerlingen zijn het hier niet over eens. Leerling 5 zegt dat ze een kleine handtekening kunnen zetten, net als een echte kunstenaar. [Gastdocent] vraagt of er ook namen van anderen op moeten. De leerlingen zeggen nee. Er volgt een discussie over voor- en achternamen. [Gastdocent] vraagt of iemand anders hun naam moet maken of zij zelf. Leerling 5: "nee wij." Leerling 2: "nee een pro." [Docent] vraagt "misschien iets met WIMB". Klas: "nee." Leerling 7 is nu ook enthousiast aan het meedoen: "het moet duidelijk zijn dat wij het hebben gedaan."

(6 juli 2023)

In bovenstaande observatie is te zien dat leerlingen enthousiast worden van het nadenken over de invulling van de tafels. Daarnaast valt op dat leerlingen graag de regie pakken over wat er op de tafels moet komen te staan. Naast kleuren en ontwerpen, noemen ze hier dat

hun namen op de banken moeten komen te staan. Het idee van het plaatsen van hun namen geeft de leerlingen eigenaarschap. Daarover zijn ze enthousiast.

Op de eerste dag van de projectweek, waarop begonnen wordt met het schilderen van de tafels, is te zien dat het enthousiasme van de leerlingen toeneemt. Op deze dag is vooral activiteit te zien: leerlingen nemen initiatief bij het afmeten, afplakken, kiezen van kleuren en schilderen van de tafels. De leerling die eerder noemde dat ze de bowling zou willen schilderen bloeit op tijdens het schilderen van de tafels:

Ondertussen komt leerling 13 aanlopen met een liniaal, een rolmaat en een potlood in haar handen. Ze lijkt in haar element: Ze neemt grote zelfverzekerde passen. Ze begint te meten op de tafel.

(10 juli 2023)

Naast actieve betrokkenheid zien we dat leerlingen plezier hebben in het schilderen van de tafels:

Leerling 5 zegt dat de verf droog is en leerling 7 trekt het afplaktape van de tafel. Ze zegt: "wow, dit is echt mooi" en "ik vind dit echt leuk". Leerling 5: "ik vind dit eigenlijk gewoon mooi". Ze neemt een foto. Alle nieuwe meiden staan nu bij de laatste tafel. Een docent maakt foto's van ze. Ze dansen ondertussen. Leerling 4 staat in z'n eentje te schilderen bij een van de eerste tafels. Leerling 13 schildert ook nog.

(10 juli 2023)

Een andere leerling, die vaak weerstand levert in de les, komt twee uur te laat aan bij de eerste dag van de projectweek en wordt in eerste instantie uitgesloten van deelname aan het schilderen. Daarop komt ze later die middag terug met een aantal vriendinnen, en spreekt af serieus mee te doen. De volgende ochtend is ze er ook weer, en deze keer op tijd.

Van de negen leerlingen die we tijdens de projectweek spreken in de context van het groepsinterview geven er zes aan het werken met UP het leukst te vinden. Daarbij noemen leerlingen vooral dat ze het leuk vonden om bezig te zijn, om iets te doen:

Leerling 1: UP, je bent actief bezig, je doet iets, in plaats van dat je nadenkt over iets. Je doet iets goed. [J en N vragen om verheldering over het woord 'goed'. Leerling 1 legt uit dat je dingen vaak niet goed doet, en nu doe je het wel goed].

(11 juli 2023)

Het actief bezig zijn vinden leerlingen prettig. Wat in de bijdrage aan het groepsinterview van Leerling 1 opvalt is dat hij het gevoel heeft dat hij iets 'goeds' doet. Hoewel we 'goed' eerst opvatten in een moreel kader, legt de leerling uit dat 'goed' is bedoeld in tegenstelling tot 'niet goed'. Leerlingen zijn goed in bezig zijn, en om dat te kunnen laten zien, voelt ook wel eens prettig.

Om erachter te komen welke vormen van (in)formeel activisme jongeren aanspreekt en waarom hebben we onze observaties gecombineerd met antwoorden uit de groepsinterviews. Het is zichtbaar, en dit kwam ook naar voren uit de eerdere analyses, dat de leerlingen sterke voorkeur hebben voor bezig zijn. Hoe actiever, hoe meer plezier leerlingen in het project ervaren. De voorkeur voor een bepaald type activisme kan dus niet helemaal los gezien worden van wat leerlingen leuk vinden om te doen, namelijk actief bezig zijn. In lijn met deze bevinding kozen veel leerlingen voor UP als voorkeursorganisatie in relatie tot informeel activisme. Tegelijkertijd valt op dat twee leerlingen aangeven dat de 'houding' van Verdedig Noord hen aanspreekt. Zonder expliciet invulling te geven voor hun voorkeur voor Verdedig Noord geven leerlingen aan dat deze organisatie hen aanspreekt, dat deze er voor hen is.

5.3.3. Hoe hebben leerlingen binnen het project gewerkt aan het opkomen voor hun belangen?

In de voorgaande paragrafen hebben we beschreven welke onderwerpen voor leerlingen belangrijk zijn en hoe ze de kennismaking met creatieve vormen van activisme hebben ervaren. We hebben daarbij een aantal onderwerpen benoemd die gedurende het project steeds terugkwamen: het gebrek aan toegang tot (betaalbaar) ov, het niet luisteren naar kinderen, en het tekort aan buurthuizen/plekken om te chillen.

In modules 3 & 4 is het onderwerp dat veruit het vaakst terugkomt: een gebrek aan (betaalbaar) ov in de wijk. Leerlingen praatten vaak over (hun ervaringen met) dit onderwerp in de context van de les. In onze observaties gaat het er negen keer over. In ieder geval twee leerlingen kiezen recht op gratis ov als onderwerp van hun schrijfoefening onder begeleiding van Theater DEGASTEN. Het recht op gratis ov wordt vervolgens door leerlingen verwerkt in

het manifest. Dit manifest wordt door de leerlingen gepresenteerd aan de wethouder kunst & cultuur van Amsterdam Touria Meliani.

Een van de leerlingen is vanaf het begin vrij stellig in haar opvatting dat er te weinig naar kinderen geluisterd wordt. Samen met Theater DEGASTEN werkt deze leerling aan een choreografie en een gedicht over dit onderwerp dat aan de wethouder (door een megafoon) wordt voorgedragen. Deze leerling voelt zich zodanig betrokken bij dit onderwerp dat ze in het groepsinterview aangeeft ook buiten het project om (met vriendinnen) over dit onderwerp te praten:

I: Wat heb je gedaan om dit onderwerp onder de aandacht te brengen? Kun je een voorbeeld geven?

Leerling 1: We hadden het erover in de les en in de podcast.

Leerling 11: We praatten erover in de podcast. Ook buiten de lessen om praatte ik met vriendinnen op whatsapp, hoe iedereen erover denkt, dat bespreek je dan.

(11 juli 2023)

In deze quote is te zien hoe leerling 1 de podcast terughaalt als middel om belangen onder de aandacht te brengen. Daarnaast geeft leerling 11 aan het onderwerp van haar podcast ook buiten de les om met vriendinnen te bespreken.

Leerlingen werken op verschillende manieren aan het agenderen van hun rechten en erkennen hoe ze dat eerder in het project ook hebben gedaan. Een leerling noemt dat ze het recht dat zij belangrijk vindt ook buiten de les bespreekt met vriendinnen. Omdat de leerlingen na de projectweek niet meer aanwezig waren, was het niet mogelijk hen over hun ervaringen met de bijeenkomst met de wethouder/de presentatie van het manifest te spreken. Wel spraken we de leerlingen in de projectweek uitgebreid over hun ervaringen met de verschillende werkvormen tot dan toe.

5.3.4. Wat hebben leerlingen geleerd van het opkomen voor hun belangen aan de hand van creatieve methoden?

In de bovenstaande paragrafen hebben we beschreven welke rechten leerlingen hebben geformuleerd, hoe ze gewerkt hebben aan het agenderen van deze rechten en wat hiervan het resultaat was. In deze paragraaf gaan we in op wat leerlingen leerden van de

samenwerking met de verschillende organisaties. Onze bevindingen zijn gebaseerd op onze observaties en op de groepsgesprekken in het bijzonder.

De antwoorden die leerlingen gaven op wat ze van de samenwerking met de verschillende creatieve organisaties hadden geleerd met betrekking tot het opkomen voor hun belangen verschilden. In een groepje werd er aangegeven dat leerlingen hier 'niets' van hadden geleerd, in een ander groepje werd aangegeven dat ze er niets mee konden. In relatie tot de samenwerking met UP werd benoemd 'dat je met kunst dingen kunt uitbeelden' en 'geduld en precisie'. In weer een ander groepje gaven leerlingen aan dat ze van het werken met de verschillende organisaties leerden dat je 'je mening kunt geven':

I: Wat zou je kunnen doen met wat je van hen geleerd hebt?

Leerling 1: Je kunt er iets mee bereiken, zeggen wat je ervan vindt.

Leerling 9: Je mening geven.

Leerling 11: Je kunt gewoon je stem laten horen.

(11 juli 2023)

Hoewel leerlingen het moeilijk vonden om aan te geven hoe het werken met de verschillende organisaties meerwaarde voor hen had, merkten we dat het onderwerp 'je mening geven' vaker terugkwam in de groepsinterviews. Dit onderwerp werd niet altijd benoemd in relatie tot het werken met creatieve methoden, maar bijvoorbeeld in relatie tot activisme:

I. Welke vormen van activisme hebben jullie leren kennen?

Leerling 2: Je mening geven. We hadden het over stemmen en dat niet iedereen het ermee eens is, je geeft gewoon je mening.

[leerling 6 en 12 zijn het met leerling 2 eens]

(11 juli 2023)

I: Welke vormen van activisme hebben jullie leren kennen?

Leerling 1: Protesteren, demonstreren, staken.

Leerling 9: Met bordjes, het kan ook online.

Leerling 11: Je mening geven in een groepsapp, erover praten wat je goed en niet goed vindt.

(11 juli 2023)

Of in relatie tot wat leerlingen van 'WIMB' hadden geleerd:

Leerling 2: Het is leerzaam, je kan je mening geven, het is leuk.

Leerling 6: Hetzelfde eigenlijk.

Leerling 12: Hetzelfde.

(11 juli 2023)

Leerling 1: Laat je horen door te zeggen wat je vindt, dat kon elke les, er was niets goed of fout.

Leerling 9: Laat goed je mening horen.

Leerling 11: Hetzelfde, ze motiveren je om dingen te zeggen, daar krijg je ook zelfvertrouwen van, omdat ze naar je luisteren, dat je je mening kan geven, dat ben je niet gewend.

(11 juli 2023)

Dat leerlingen in de context van WIMB hun mening mogen geven, of dat nu aan de hand van een creatieve methode is of tijdens de les, vormt volgens de leerlingen de belangrijkste meerwaarde van WIMB. Leerling 11, in het onderste citaat, voegt daaraan toe dat ze er niet aan gewend is om haar mening te geven, laat staan dat mensen naar haar luisteren. Dat dit binnen WIMB wel gebeurt, geeft haar zelfvertrouwen.

Hoewel drie leerlingen benoemen dat ze onzeker zijn over wat er met de uitkomsten van het project gaat gebeuren; of er ook daadwerkelijk iets gedaan gaat worden met hun inbreng,

wordt in twee groepsinterviews benoemd dat leerlingen hebben geleerd dat er naar je geluisterd *kan* worden:

Leerling 11: Dat er naar geluisterd wordt, dat ze er iets mee doen. Je hoeft er niet iets mee te doen, maar dat ze wel luisteren.

Leerling 1: Dat ze luisteren.

Leerling 9: Ja, daar ben ik het mee eens.

(11 juli 2023)

Leerling 5: Je leert dat er ook wel geluisterd kan worden.

(11 juli 2023)

In een van groepjes waar het ‘geven van je mening’ belangrijk werd gevonden, deelden wij ons vermoeden met de leerlingen in dit groepje dat zij sowieso niet bang waren om hun mening te geven. Dit vermoeden was gebaseerd op onze observaties gedurende de verschillende modules, waarbij opviel dat de betreffende leerlingen tijdens de lessen erg aanwezig waren, zowel in positieve als in negatieve zin. Daarop antwoordde een van de leerlingen, dat ze in die zin weinig nieuws had geleerd. Een andere leerling liet echter weten dat het geven van zijn mening gedurende het project ertoe had geleid dat hij met ‘die mevrouw’ (wethouder Touria Meliani) mocht praten:

I. Als leerlingen dit project volgend jaar gaan volgen, wat zou je dan willen meegeven?

Leerling 5: Gewoon gelijk je mening geven, wat je wil verbeteren.

Leerling 3: Zeg wat je denkt.

Leerling 4: Niet bang zijn om je mening te geven.

I: Maar misschien zijn jullie sowieso niet bang om je mening te geven?

Leerling 5: Klopt, ik heb er niet echt iets van geleerd.

Leerling 4: Zonder dit project kon ik nooit met die mevrouw praten, van de gemeente [wethouder], dat is een eerste stap.

(11 juli 2023)

Voor de leerling in het laatste citaat ligt de meerwaarde van het project niet zozeer in het feit dat hij zijn mening leerde geven, maar dat zijn mening serieus wordt genomen, en dat hij deze mag laten horen aan iemand die ertoe doet, die mogelijk *echt* inspraak heeft. Dat is mogelijk een eerste stap naar verandering.

In deze paragraaf, over de belangrijkste lessen die leerlingen trokken uit het werken met creatieve methoden, zien we dat leerlingen wat ze leren vooral relateren aan het project WIMB zelf. Daarbij staat voorop dat ze leren dat ze hun mening mogen geven; dat deze mening ertoe doet; dat er naar deze mening geluisterd wordt en dat er stappen worden ondernomen om tot verandering te komen.

5.4. Conclusie

In het derde en laatste deel van de evaluatie van WIMB hebben we de vraag beantwoordt:

Heeft de kennismaking en samenwerking met creatieve organisaties leerlingen geholpen om voor hun belangen op te komen? En zo ja, hoe?

Om deze vraag te beantwoorden hebben we beschreven welke rechten de leerlingen formuleerden die betrekking hadden op verbeterpunten in hun directe omgeving. Daarnaast hebben we beschreven met welke creatieve organisaties leerlingen kennis hebben gemaakt en hoe zij de samenwerking met deze organisaties hebben ervaren. Tot slot hebben we beschreven hoe leerlingen hun kennis over/vanuit de samenwerking met de creatieve organisaties inzetten om voor hun belangen op te komen, en wat ze hiervan leerden.

De leerlingen formuleerden in totaal tien rechten, waarvan het recht op gratis ov er een was die tijdens modules 3 & 4 veelvuldig werd genoemd, en waarvan zowel 'gratis ov' als 'er moet meer naar kinderen geluisterd worden' vanaf het begin van het project (Module 1) door leerlingen werden benoemd.

In lijn met de conclusies uit Module 2 dat leerlingen op constructieve en minder constructieve manieren hun betrokkenheid bij het onderwijs tonen, hebben we laten zien dat leerlingen het meest in hun element waren als de creatieve partners hen motiveerden om mee te denken maar bovenal om mee te *doen*. Leerlingen geven hier desgevraagd de voorkeur aan het werken met United Painting. Tegelijkertijd hebben we laten zien dat twee leerlingen bij het formuleren van hun voorkeur niet afgaan op wat een organisatie fysiek *doet*, maar hoe een organisatie als Verdedig Noord zich inzet voor de mensen van hun gemeenschap.

Hoewel leerlingen overwegend de voorkeur gaven aan United Painting en zich het meest actief toonden in de samenwerking met deze organisatie, hebben we beschreven dat leerlingen werkten aan het agenderen van hun belangen door samen te werken met *andere* organisaties (Verdedig Noord en Theater DEGASTEN). Twee leerlingen die het meest uitgesproken waren in het naar voren brengen van hun belangen ('gratis ov' en 'er moet meer naar leerlingen worden geluisterd'), werden door Theater DEGASTEN voorbereid op het presenteren van het manifest/het tonen van een choreografie.

Waar leerlingen desgevraagd het meest van opstaken was het werken aan het project WIMB (van Verdedig Noord) zelf. Ze maakten daarbij geen onderscheid in de verschillende modules en/of de lessen of de activiteiten die bij die modules hoorden. Door deelname aan dit project als geheel leerden leerlingen dat 'je mening geven' *ook* een vorm van activisme is; dat je je mening *mag* geven en dat als je deze geeft, er naar je geluisterd wordt. Hoewel leerlingen onzeker waren over of het luisteren naar hun mening ook zou leiden tot veranderingen,

noemde de leerling die zich inzette voor het luisteren naar kinderen, dat zij door het project meer zelfvertrouwen had gekregen. De leerling die zich inzette voor gratis ov toonde zich tevreden met het feit dat hij mocht opkomen voor zijn belangen ten overstaan van de wethouder.

6. Overkoepelende Conclusie

In de evaluaties van de afzonderlijke modules van het project Welkom in mijn buurt hebben we antwoord gezocht op de vraag of en hoe WIMB bijdroeg aan de empowerment van leerlingen van het ABC College ten aanzien van de stadvernieuwing (gentrificatie) van Amsterdam Noord. We hebben daarbij gekeken naar drie verschillende niveaus van empowerment: persoonlijke, sociale en maatschappelijke empowerment. Daarbij hebben we in het bijzonder gekeken welke rol creatieve methoden hierbij speelden.

In Module 1 onderzochten we empowerment op persoonlijk niveau. We hebben beschreven hoe leerlingen in Module 1 praatten over onderwerpen die hen aangingen en die betrekking hadden op ontwikkelingen in hun buurt. Deze ontwikkelingen werden niet altijd door iedereen als negatief ervaren: vernieuwing bracht soms ook verbetering mee. Tegelijkertijd reflecteerden leerlingen aan de hand van de sociale kaart op wat de plekken die ze benoemden voor hen betekenden en hoe ze stonden tegenover (toekomstige) veranderingen in hun buurt. In Module 1 werden leerlingen zich bewust van de ontwikkelingen in de buurt, en wat die voor hen betekenden.

In Module 2 onderzochten we empowerment op sociaal niveau. De evaluatie van Module 2 laat zien dat leerlingen zich gedurende deze module uitspreken over de gedeelde aard van hun problemen. In gesprekken over daklozen, over het recht van kinderen om mee te praten en over de lange wachtlijsten voor voetbalverenigingen, laten leerlingen zien dat ze er begrip van hebben dat deze onderwerpen iedereen in Noord aangaan. Leerlingen werken aandachtig mee aan het opnemen van een podcast. In de gesprekken die ze hiervoor voeren gaan ze serieus met elkaar in gesprek en dragen ze oplossingen aan voor de problemen die ze ervaren. De leerlingen geven aan dat ze verwachten dat de podcast eraan zal bijdragen dat mensen naar hen luisteren. De leerlingen leggen in deze Module zelf de link tussen hun persoonlijke ervaringen, de ervaringen van de bewoners van Noord en de mogelijkheid om gehoord te worden.

In Modules 3 & 4 onderzochten we empowerment op maatschappelijk niveau. We onderzochten daarvoor hoe verschillende vormen van creatief activisme leerlingen in staat stelden om voor hun belangen op te komen. We concludeerden daarbij dat de meeste leerlingen het prettig vonden om actief bezig te zijn. Hoe meer ze konden *doen*, hoe meer ze het gevoel hadden dat ze op een positieve manier konden bijdragen aan het project. Hoewel leerlingen zich dus creatief inzetten, was het niet altijd duidelijk hoe dit leidde tot het opkomen van hun belangen (buiten de context van het project). We observeerden wel hoe sommige leerlingen zich in de context van het project ontwikkelden tot woordvoerders van bepaalde belangen, en zichzelf daarin ook ontwikkelden.

Zo gaf de leerling, die zich vanaf het begin uitsprak over het luisteren naar kinderen en dit onderwerp ook herhaaldelijk agendeerde binnen en buiten de les, aan dat ze door het project meer zelfvertrouwen had gekregen. Een andere leerling die de les vanaf het begin vaak verstoorde, maar ook vaak interessante inzichten inbracht, sprak zich gedurende het project, in het bijzonder na het bezoek aan Verdedig Noord, steeds vaker en zelfverzekerder uit over collectieve misstanden in Noord. Beide leerlingen kregen van Bekijk 't een hoofdrol in het aanbieden van een manifest aan een wethouder van de gemeente.

Een belangrijke conclusie met betrekking tot empowerment die leerlingen zelf aan het project WIMB verbonden was dat het project hen had geleerd dat je als kind/als leerling een mening hebt die gehoord mag worden, dat je mening ertoe doet, dat het goed voelt om je mening te uiten, en dat dit misschien wel een eerste stap is in de richting van verandering. Deze vorm van empowerment op persoonlijk niveau voelden leerlingen in relatie tot onderwerpen die hen persoonlijk aangingen, maar in de loop van het project leerden ze ook om deze vorm van empowerment te betrekken op anderen, met dezelfde ervaring als zij (emancipatie op sociaal niveau). Een paar leerlingen lieten zien dat ze ook in staat waren om persoonlijke en collectieve belangen uit te dragen (emancipatie op maatschappelijk niveau).

De vraag of WIMB uiteindelijk leidt tot (duurzame) empowerment op de verschillende niveaus onder *alle* leerlingen die we hebben gevolgd, valt buiten het bereik van deze studie. Leerlingen leerden binnen de context van het project WIMB meer over hun buurt; meer over de organisaties die werkzaam zijn in hun buurt voelden zich binnen de context van WIMB gezien en gehoord. Ze ervoeren dat hun mening ertoe doet. Dat is een belangrijke stap richting actief burgerschap. Een mogelijke vraag voor vervolgonderzoek zou kunnen zijn hoe de relatie tussen creatieve methoden en actief burgerschap nog sterker verankerd kan worden: welke creatieve methoden werken om (welke groepen) jongeren toe te leiden naar betrokkenheid en inspraak, en hoe?

7. Bibliografie

Hamstra, D.G. & Van den Ende, J. (2006). De vmbo-leerling. Onderwijspedagogische- en ontwikkelingspsychologische theorieën. Amersfoort: CPS, onderwijsontwikkeling en advies.

Prins, J.A., Swinkels, J., Elberdai, K. (2018). Eindrapport evaluatie Toen ma naar Mars vertrok. Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst.

Prins, J.A., Elberdai, K. (2019). Evaluatie Kinderen van Aleppo. Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst.

Prins, J.A., Swinkels, J. (2021). Eindrapport evaluatie 36 vragen en heel veel koffie. Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst.